



„Egy határon átnyúló régió, ahol a folyók összekötnék, nem elválasztanak.”

Nemzetiségi reprezentáció, multikulturális tartalmak és az interkulturális nevelés lehetőségei a kerettantervekben és a tankönyvekben

Emberség erejével Alapítvány
2021

Tartalomjegyzék

Bevezető

- I. Az interkulturális nevelés fogalomköre és tartalmi elemei**
 - Kultúra és identitás
 - Nemzet és nemzetiség
 - Multikulturalizmus és interkulturális nevelés
- II. A kutatás célja és módszertana**
- III. Vizsgált fogalmak előfordulási gyakorisága a 2020-as kerettantervekben**
- IV. Nemzetiségi, multikulturális tartalmak jelenléte és az interkulturális nevelés lehetőségei a kerettantervekben**
 - Általános iskola alsó tagozat
 - Általános iskola felső tagozat
 - Gimnázium (9-12. évfolyam)
 - Szakiskola (9-11. évfolyam)
- V. Az erkölcsi nevelés bevezetése és alakulása az általános iskolai etika kerettantervek és tankönyvek alapján**
- VI. Roma/cigány reprezentáció a kerettantervekben és a tankönyvekben**
 - Felhasznált irodalom

„Egy határon átnyúló régió, ahol a folyók összekötnek, nem elválasztanak.”

Bevezető

A társadalmi sokféleség, a kultúrák közötti párbeszéd, a pozitív, mások felé nyitott identitás kialakítása a multikulturális társadalmak alapértékét képezik. Hazánk soknemzetiségű országgént jogilag 13 honos nemzetiséget ismer el és Baranya megye az országnak az egyik olyan térsége, ahol a többnemzetiségi együttélés és hagyománytisztélet a leginkább tettenérhető. Ahol a kultúrák közötti párbeszéd és a sokszínűség megtartása, ápolása közös érték, ahol a nemzetiségi és szomszédági kapcsolatok nem állnak meg az államhatárokon ott a folyók inkább összekötnek, mintsem szétválasztanak. Igaz ez a magyar Baranya és a horvát Baranjska régiók lakói esetében is.

Identitásunk kialakulásában, személyiségünk kibontakozásában alapvetően meghatározó, hogy milyen értékekkel és mintázatokkal rendelkező családba születünk. Az elsődleges szocializációs színtért kiegészítik majd továbbiak is. Kisiskolásként, mikor átlépjük az iskola kapuját, egy új szocializációs színtérbe is lépünk, mindenkori iskolánk közösségei -kortársaink és pedagógusaink-, lenyomatot hagynak személyiségünkön és alakítói lesznek identitásunknak, személyes kultúránknak. Felnőttkorunkban további színterek szereplői hatnak ránk és természetesen mi is egyre több platformon gyakorlunk hatást másokra. Ugyanakkor a humán szakmák képviselői egyöntetűen egyetértenek abban, hogy a közvetlen családuink vagy annak hiányában a koragyermekkoriban szűken vett milióink után az iskola közege az, amely hosszú távon is meghatározó identitásunk formálódásában. A pedagógusainkkal együttlét, -melyben az ismeretátadás és a nevelés elválaszthatatlanok egymástól-, olyan személyiségformáló élmény, amely rádöbben bennünket arra, hogy milyen gazdag a világunk, a milyen sokfélék vagyunk. Az iskola optimális esetben érdeklődésre, nyitottságra, tudásra ösztönöz és megtaníthat arra is, hogy falak helyett hidakat építsünk magunk és mások közé.

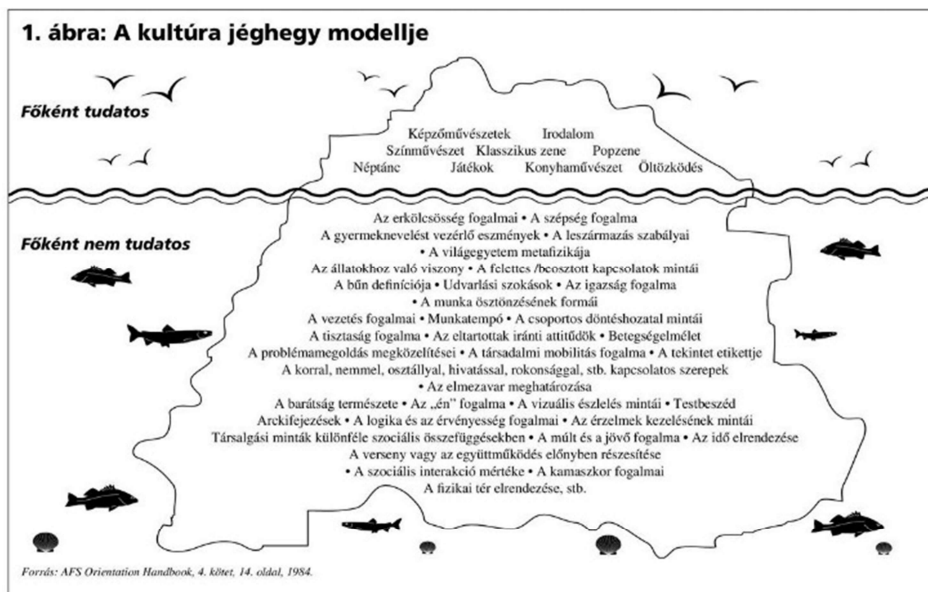
Jelen kutatás a Transcultural Alliance in Croatia and Hungary (T.E.A.C.H.) projekt keretében született. Alapvető célja, hogy tisztázza az interkulturális nevelés fogalomkörét, tartalmi elemeit, továbbá azt vizsgálja, hogy a 2020. szeptember 1-től bevezetésre került új nemzeti alaptanterv és az ahhoz kapcsolódó általános iskolai, gimnáziumi és szakiskolai kerettantervek milyen lehetőséget kínálnak az iskolatípusok pedagógusai és külső szakemberek számára az interkulturális nevelés megvalósítására. A dolgozat továbbá betekintést nyújt az elmúlt évek azon kutatási eredményeibe is, melyek a kerettantervek és tankönyvek vonatkozásában vizsgálták a roma/cigány nemzetiségi reprezentáció alakulását.

I. Az interkulturális nevelés fogalomköre és tartalmi elemei

Kultúra és identitás

Tágan értelmezve a kultúra olyan érték- és viselkedésrendszer, amely lehetővé teszi számunkra önmagunk és a körülöttünk lévő világ közti kapcsolat értelmezését, megértését. Identitásfejlődésünk során alapvető meghatározottsággal bír a családunk, az a kultúra, melybe beleszületünk, majd a személyiségformálódásunk során az elsődleges szocializációs színtér kibővül és más kulturális közegek és közösségek is lenyomatot képeznek személyiségünkben. Míg csak egyetlen kultúrát ismerünk, amelybe beleszülettünk, addig sokszor nem is vagyunk tudatában saját kulturális rendszerünkkel, de legtöbbször akkor tudatosul mindez bennünk mikor szembetalálkozunk más kultúrák sokszínűségével és megéljük a másságainkat és hasonlóságainkat.

Az egyik legismertebb elmélet a kultúra és az identitás viszonyáról **Goldman jéghegy modellje**, a szerző Freud topológiai modelljét vette alapul. Freud a személyiséget vizsgálva azt feltételezte, hogy létezik egy tudatos és egy tudattalan tartomány, illetve e kettő között egy átjárható rész, a tudatelőttés. Szerinte a viselkedésünket a leginkább a tudatelőttés és a tudattalan határozza meg. A jéghegy modell ezt a gondolatmenetet a kultúrák megértése kapcsán viszi tovább.



Goldman: A kultúra jéghegy modellje

A kultúrának is vannak látható részei - az építészet, a művészet, a konyhaművészet, a zene és a nyelv, hogy csak néhányat említsünk közülük – melyek könnyen beazonosíthatóak. Ugyanakkor a kultúra erőteljes alapjait - pl. az adott kultúrájú embercsoport történelmét, normáit, értékeit és a térről, a természetről, az időről alkotott alapvető feltevéseit - már nehezebb felismerni. A modellben a jéghegynek a képzeletbeli vízszint feletti része mutatja a kultúra legfelsőbb rétegét, amelynek az ember tudatában van, akaratával tudatosan képes befolyásolni, módosítani, így idegen környezetben könnyen megtanulható, másolható. Megjelenési formái lehetnek az etikett, a nyelv, a hagyományok, a történelem és a viselkedési normák, melyek a kutató számára “kézzel foghatóak”, így könnyen megfigyelhetőek. A jéghegy víz alatti 9/10 része a fiatalkori szocializáció során olyan mélyen rögzül

„Egy határon átnyúló régió, ahol a folyók összekötnek, nem elválasztanak.”

személyiségünkben, hogy megléte és hatása mindaddig nem válik tudatossá számunkra, amíg nem szembesülünk egy eltérő, idegen kultúrával. Olykor nehéz megértenünk a más kulturális háttérrel rendelkező embereket is - hiszen lehet, hogy az „ő jéghegyük” látható részeit felismerjük, de nem láthatjuk meg azonnal azokat az alapokat, amelyeken ezek nyugszanak.¹

Hofstede hagyma modellje, hasonlóan a korábban bemutatott jéghegy modellhez a kultúrát látható és kevésbé látható részekre bontja. Hofstede hagyma modelljében a legkülső réteget a szimbólumok alkotják, a második, eggyel beljebbi réteget a hősök, a harmadikat a rítusok foglalják magukba, végül a hagyma belsejében az értékek helyezkednek el.



A szimbólumok olyan gesztusokat, tárgyakat, szavakat jelentenek, melyek az adott kultúrára jellemzőek. Ilyen például az adott kultúra zászlója, himnusza. A hősök az adott kultúra éppen élő, vagy már meghalt hősei, melyek a kultúra történetében meghatározó szerepet játszanak és a kultúra tagjai felnéznek rájuk, vélt-, vagy valós történetük szempontjából fontosnak tartják. A rítusok egy adott kultúrában, azokat a szokásokat jelölik, melyeknek célja a közösségi élmények, események, szokások, rituálék közös megélése és fenntartása. Például ilyenek az egyes országok különböző nemzeti ünnepei. Az értékek határozzák meg, hogy mi a jó és mi a rossz,

melyek azok az alapelvek, igazodási pontok, melyek mentén éljük életünket és viszonyulunk a minket körbevevő világhoz.

Hofstede kutatása során az értékekkel kapcsolatban 5 dimenziót különített el (hatalmi távolság, bizonytalanság elkerülése, individualizmus, maszkulinitás, hosszú távú idő orientáció), melyekben különbség mutatkozik földrajzi elhelyezkedés szerint. Véleménye szerint, az értékek, rituálék, hősök és szimbólumok elsajátításában a család mellett az iskolának, mint másodlagos szocializációs színtérnek is meghatározó szerepe van.

Így ebben a kontextusban is különös jelentőséggel bírnak a nemzeti alaptantervek, a tantárgyi kerettantervek és a tankönyvek tartalma is, hiszen olyan tantervek és tankönyvek, amelyek nem vesznek tudomást (nem tartalmaznak ismeretet) a nem a többségi kultúrában szocializálódott tanulók „tájékozódó rendszeréről”, ezzel egyszersmind leértékelik is azt.²

Bourdieu társadalmi egyenlőtlenségek újratermeléséről szóló elmélete szerint az egyenlőtlenség reprodukálása a tőkék konvertálásával megy végbe, ezért a tőkemozgás logikája révén fogható fel a társadalmi reprodukció folyamata.

3 tőkefajtát különböztet meg:

- gazdasági tőke, mely közvetlenül pénzzé alakítható,
- kulturális tőke, amely viszont, bizonyos feltételek mellett gazdasági tőkévé konvertálható,
- továbbá a társadalmi tőke, amely az emberek közötti kapcsolatokból, a kapcsolati hálók sűrűségéből tevődik össze és ugyancsak gazdasági tőkévé kovácsolható.

Kulturális tőkének a társadalom uralkodó csoportjai körében elfogadott, sőt elvárt attitűdöket és magatartásformákat nevezik. Azokat az internalizált értékeket, amelyek a megfelelő modorban, stílusban, a jó ízlésben, a nyelvhez való viszonyban, speciális készségekben, képességekben és jártasságokban nyilvánulnak meg. Bourdieu szerint, ezek a kulturálisan magasra tartott értékek és

¹ Interkulturális tanulás T-kit Európa Tanács és Európai Bizottság, 2000
<https://pjp-eu.coe.int/documents/42128013/47261257/content.pdf/eb30ed1e-8c08-4cd0-8e7d-ac01f9aa8619>

² Forray R. Katalin: A multikulturális/interkulturális nevelésről. Iskolakultúra, 2003
http://real.mtak.hu/60616/1/EPA00011_iskolakultura_2003_06_07_018-026.pdf

„Egy határon átnyúló régió, ahol a folyók összekötnek, nem elválasztanak.”

viselkedésformák a legitim, a szentesített, vagyis a "magas" kultúrával való bensőséges kapcsolat egyértelmű jelzései. E szoros kapcsolatnak, illetve a kapcsolat révén megszerezhető kulturális tőkének, ennek a különleges készség- és tudásanyagának pedig "egész értékét az adja, hogy csak egyféle módon lehet megszerezni", a korai szocializáció során, a családban. Azok akik pedig ezt a fajta előnyt gyermekeik számára biztosítani képesek a tőkével bőségesen ellátott csoportok, az uralkodó osztályok tagjai.

Bourdieu úgy gondolta, hogy a gyermekkorban, a szülők segítségével elsajátított kulturális tőke nyújtotta előnyök később behozhatatlanok, nem pótolhatók az iskolai szocializáció során sem, mert az iskola ugyanis - és ez már Bourdieu kulturális reprodukció elmélete - nem tesz mást, mint jutalmazza mindezeket a készségeket, és így rajtuk keresztül a kiváltságos osztályhelyzetet. A kulturális tőkével való ellátottság egyfajta jelzőrendszerként működik: a társadalmi hovatartozást jelzi az oktatási rendszer felé, amelynek valódi funkciója az egyenlőtlenségi rendszer fenntartása és újratermelése.

A kulturális tőke jutalma, a befektetésből származó hozam - a körülmények szerencsés összejátszása esetén - a végzettséget igazoló oklevél, az iskolai bizonyítvány, vagyis a képzettség formális elismerése, az iskolai tőke. Az iskolai tőke, amely tulajdonosa számára - magas piaci értéke miatt - további előjogokat biztosít a társadalmi osztályok terében, vagyis egyéb tőkefajtákra - nem utolsó sorban anyagi tőkére - váltható át. Az egyén pozícióját a társadalmi egyenlőtlenségi rendszerben a tőke különböző fajtáiból rendelkezésre álló mennyiség, valamint a tőkefajták mennyiségének egymáshoz viszonyított aránya jelöli ki. Az egyes tőkefajták a piaci viszonyok által meghatározott feltételek mellett egymásba átválthatók és továbbörökíthetők. A tőke, illetve annak egyenlőtlen eloszlása ilyen módon a társadalmi egyenlőtlenségek fennmaradásának, és újratermelésüknek is legfőbb záloga. Nem csupán a pillanatnyi különbözőségeikért, hanem a jövőt meghatározó esélyek egyenlőtlenségeiért is felelős.³

A felvilágosodással elindult modernítésra a tudományba, fejlődésbe vetett hit volt jellemző. A korszak gondolkodói úgy vélték, hogy a valóság megismerhető (így az egyén is a maga identitásával), és ezek az ismeretek hozzájárulhatnak a társadalom jobbításához, melyet szintén racionálisan megszervezhetünk. Ennek a paradigmának a megkérdőjelezése jellemzi a mai társadalomtudományi gondolkodás egy részét. A jelenkori kutatók többsége szerint, az identitás társadalmilag felépített: vagyis konstrukció. Akár az olyan egyértelműnek, biológiailag adottnak vélt identitásfogalmakról, mint a férfi és nő, is kimutatható, hogy változó jellegzetességek kapcsolódnak hozzájuk attól függően, milyen kulturális-társadalmi közegben vizsgáljuk a fogalmakat. A lényeginek (esszenciálisnak), valóságosan adottnak vélt fogalmaink is csupán társadalmilag felépítettek (konstruáltak) – hiszen egy másik kultúrában másképp „építik fel” azt. E konstrukcionista gondolkodás szemben áll az ún. esszencialistával, mely azt állítja, hogy fogalmaink a valóságot tükrözik, illetve más változatban: legalábbis a valóságban gyökereznek, arra épülnek. A **konstrukcionizmus** tipikusan posztmodern gondolkodásmód.

A sokféle, eltérő kultúrával való találkozás; a tudományok egzakt racionalitásába, a valóság megismerhetőségébe vetett bizalom meggyengülése; a nagy, világot magyarázó leírásokhoz kapcsolódó kételyek megfogalmazása és a világról alkotott képünk nyelvi megformáltságának tudata hívta életre a modernitás alapjainak megkérdőjelezését. A posztmodern konstrukcionista megközelítés értelmében a valóság – ez esetben például az identitás kérdése – mindig konstrukció, tehát azzal kell foglalkoznunk, hogy egyénileg és társadalmilag hogyan is épül fel a „valóság” adott szelete. Nagyon leegyszerűsítve: nem az igazság, hanem az igazság felépítése a kérdés. Ebben a szemléletben az identitás esetében is az az érdekes számunkra, hogy milyen értelmezések kapcsolódnak a különféle identitáskategóriákhoz, s hogyan alakulnak ki maguk az értelmezések. E tekintetben az utóbbi idők

³ Pierre Bourdieu: Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke In: A társadalmi rétegződés komponensei (szerk.: Angelusz Róbert) Budapest: Új Mandátum, Budapest 1999

„Egy határon átnyúló régió, ahol a folyók összekötnek, nem elválasztanak.”

egyik leggyümölcsözőbb megközelítése úgy tekint az identitásra, amely narratív módon épül fel, vagyis történetként. A narratív megközelítés szerint magát a valóságot is narratív módon (vagy legalábbis részben narratív módon), tehát történetekbe ágyazva ismerjük meg.⁴

Nemzet és nemzetiség

A honfoglaló magyarság a Kárpát-medence középső, sík részein telepedett le. Az itt élő főleg szlávok a medence északi hegyes vidékein, a Felvidéken, illetve a medence déli peremén éltek, Erdélyben - főként a hegyvidéki területeken-, a vlahok laktak. 1091-ben, a horvát király halálakor Árpád házi I. (Szent) László meghódította Horvátországot, így az szerves része maradt a magyar koronának egészen az I. világháború végéig. II. András idején, szászok érkeztek a Szepesség (Felvidék) területére, Barcaságba illetve Fogarasi medencébe (Erdély), akik a letelepedésüket követően kiváltságos helyzetbe kerültek.

A tatárjárás során Magyarország lakosságának jelentős részét elveszítette, így az ország akkori uralkodója, IV. Béla hozzálátott az ország újratelepítéséhez. Kunok érkeztek a Duna-Tisza közére illetve a mai Jász-Nagykun-Szolnok megye területére, rutének Kárpátaljára. A városokba főleg nyugatról, kiváltságok reményében érkeztek telepések. Mátyás király uralkodása alatt az ország lakosságának kb. 85%-a volt magyar nemzetiségű, 15%-ban szerbek, svábok, horvátok, szászok, vlahok laktak. A mohácsi csata hatására az ország 3 részre szakadt, az országrészek folyamatosan hadat viseltek egymással, a harcterületeken élő magyarságot vagy lemészárolták, vagy menekülésre készítették, így az ott lakók az ország nyugodtabb részeire menekültek. Időnként az elhagyott északi hegyes területekre szlovákok, a déli területekre szerbek érkeztek. A török kiűzése majd a Rákóczi szabadságharc leverése után III. Habsburg Károly magyar király és német-római császár hozzálátott az elnéptelenedett területek benépesítéséhez. Svábok, szlovákok, románok és szerbek telepedtek le az ország különböző területein. A betelepítések Mária Terézia királynő uralkodása alatt is folytatódtak. A Mátyás korabeli 85%-ról a magyarság aránya II. József uralkodására 45%-ra esett vissza, ezáltal a Magyar Királyság soknemzetiségű állammá vált.

A reformkori országgyűléseken került terítékre először a magyar nyelv kérdése. 1844-ben lett hivatalos nyelv a magyar, de ezt a döntést más nemzetiségek és a nemzetiségi vezetők nem fogadták szívesen. Az 1848-1849-es forradalom és szabadságharc alatt kiéleződött a magyarság és az ország területén élő nemzetiségek közötti vita. A bécsi kormányzat ezt az ellentétet használta ki a forradalmi kormányzat gyengítésére. 1867-ban hivatalosan is királlyá koronázták Ferenc Józsefet és királynévá feleségét Erzsébet királynét. 1868-ban fogadta el az Országgyűlés az Eötvös József miniszter nevével fémjelzett nemzetiségi törvényt, amely az első nemzetiségi törvény volt Magyarországon. A törvény rendelkezéseit azonban nem tartották be. A magyar politikai elit magyarosítási törekvéseinek csúcsa az 1906-ban elfogadott Lex Apponyi volt, amely kötelezővé tette az általános iskolától kezdve a magyar nyelv használatát.

1920. június 4-én a magyar kormány képviselői aláírták a Trianoni békediktátumot. A megmaradt „csonka ország” területét 90%-ban magyarok alkották, legnagyobb nemzetiségként pedig a németiség maradt meg, akik főként Dél-Dunántúlon éltek. A békediktátum eredményeként 3,3 millió magyar került át az újonnan alakult országokba. 1938-ban, az első bécsi döntés következtében újra megnövekedett a nemzetiségek száma, részben azért, mert Magyarországhoz csatolták a Felvidék déli, 85%-ban lakott sávját. 1940-ben, a második bécsi döntés következményeként a Román Királyságnak át

⁴ Mészáros György, Bogdán Péter, Cserekllye Erzsébet: Társadalmi sokféleség, interkulturalitás 2012 TÁMOP-5.4.4.-09/2-C-2009-0002

http://real.mtak.hu/32171/1/MESZAROS_GYORGY_BOGDAN_PETER_CSEREKLYE_ERZSEBET_TARSADALMI_SOKFELESEG_INTERKULTURALITAS_u.pdf

„Egy határon átnyúló régió, ahol a folyók összekötnek, nem elválasztanak.”

kellett adni Észak-Erdélyt illetve Székelyföldet. Az elcsatolt terület lakosságát többségében magyarok illetve románok alkották, kisebb részben szász, németajkú lakosok.

Az eddigi utolsó, de ideiglenes terület- illetve népességnövekedés a Jugoszláv Királyság darabokra esésekor következett be, de a II. világháborút követően az ország határait visszaállították, így elvesztek a visszacsatolt területek. Ebben az időszakban hazai kisebbségek közül a németiséget érte a legnagyobb veszteség, közösségük nagy részét kitelepítették és ekkor történtek meg a lakosságcserek főleg Romániával és Csehszlovákiával is.⁵

A magyar állam története a kezdetektől elsődlegesen a magyar nemzet számára biztosított jogi-állami keretet. A nemzet a XIX. századi polgári átalakulásig a nemességet, a nemzeti nyelv és kultúra felértékelődéséig a jogi közösséget jelentette. A nemzet politikai értelemben ma az állampolgárok közössége. A magyar nemzet esetében azonban a politikai és a kulturális nemzet fogalma nem esik egybe, hiszen az államhatárokon kívül élő, magyar állampolgársággal nem rendelkező magyarok a magyar nemzet részét képezik, az Alaptörvény kifejezetten hitet tesz az egységes magyar nemzet összetartozása mellett. Úgy is fogalmazhatunk, hogy a nép, mint az állampolgárok közössége az egységes magyar nemzet nevében jár el, amikor szuverenitását gyakorolja.⁶

A rendszerváltozás után Magyarországon újra napirendre kerülhetett a nemzetiségek kérdése, amely a kommunizmus időszaka alatt tabutéma volt. A hazai szabályozást sürgette több nemzetközi szerződés is, amely garantálta a nemzetiségek alkotmányos jogait, így az akkori Alkotmányba is bekerült a nemzetiségek védelme. 1993-ban, az első szabadon választott országgyűlés elfogadta az **1993. évi LXXVII. tv. A nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló törvényt**. E törvény értelmében nemzeti és etnikai kisebbség (a továbbiakban: kisebbség) minden olyan, a Magyar Köztársaság területén legalább egy évszázada honos népcsoport, amely az állam lakossága körében számszerű kisebbségben van, tagjai magyar állampolgárok és a lakosság többi részétől saját nyelve és kultúrája, hagyományai különböztetik meg, egyben olyan összetartozás-tudatról tesz bizonyosságot, amely mindezek megőrzésére, történelmileg kialakult közösségeik érdekeinek kifejezésére és védelmére irányul.

2012. január 1. előtt 12 nemzeti kisebbség, illetve 1 etnikai kisebbség (a cigányság) volt Magyarországon, majd nemzetiségi törvény hatályba lépése miatt megszűnik a nemzeti, illetve az etnikai kisebbség fogalma, helyükbe egységesen a nemzetiség kifejezés lépett. A nemzetiség pontos meghatározását **a nemzetiségek jogairól szóló 2011. évi CLXXIX. törvény (továbbiakban Njtv.)** tartalmazza, mely értelmében (1 § (1)) nemzetiségnek tekintjük azon népcsoportokat, melyek:

- legalább egy évszázada Magyarország területén élnek (honos nemzetiség);
- a lakosságon belül számszerű kisebbségi közösséget alkotnak;
- a lakosság többi részétől saját nyelvük, kultúrájuk és hagyományaik különböztetik meg őket;
- összetartozás-tudattal bírnak.

A törvény jelenleg 13 honos nemzetiséget ismer el: bolgár, görög, horvát, lengyel, német, örmény, roma, román, ruszin, szerb, szlovák, szlovén és ukrán. A törvény meghatározott feltételek mellett lehetővé teszi további nemzetiségek honos nemzetiségként való elismerését, melyet legalább ezer, a helyi önkormányzati választásokon aktív választójoggal rendelkező magyar állampolgárnak kell kezdeményeznie. A nemzetiséghez való tartozás önbevalláson alapul és szabadon megválasztható.

⁵ Domina Viktor: Nemzetiségek és nemzetiségi törvények Magyarországon Miskolc, 2013 <http://midra.uni-miskolc.hu/document/14475/6778.pdf>

⁶ Trócsányi László, Schanda Balázs: Bevezetés az alkotmányjogba; Az Alaptörvény és Magyarország alkotmányos intézményei HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft, 2014 https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_548_Alkotmanyjog/ch03s03.html

„Egy határon átnyúló régió, ahol a folyók összekötnek, nem elválasztanak.”

Ennek megfelelően a népszámlálások alkalmával a nemzetiséghez tartozás megvallása szenzitív adatnak minősül, az erre vonatkozó kérdés megválaszolása önkéntes.

Magyarország Alaptörvénye a területén élő nemzetiségeket államalkotó tényezőként ismeri el, továbbá bizonyos, a nemzetiségeket megillető jogokat is megfogalmaz.

A XXIX. cikk a következő jogokat nevesíti:

- önzonosság megválasztásának szabadsága;
- anyanyelvhasználat, saját nyelven való egyéni és közösségi névhasználat;
- kultúrájuk ápolása;
- anyanyelvű oktatás;
- önkormányzáshoz való jog.

A nemzetiségi jogokat részletesen az Njtv. szabályozza, mely megkülönböztet alapvető, egyéni és közösségi jogokat. A törvény a nemzetiségek alapvető jogai között nevesíti többek között a nemzetiségek közösségként való létezésének és fennmaradásának jogát, állami kötelességként rögzíti a kisebbségi nyelvhasználat biztosítását. Egyéni nemzetiségi jognak tekinthető a nemzetiséghez tartozás kinyilvánítása, mely az egyén kizárólagos és elidegeníthetetlen joga. A törvény ugyanide sorolja az anyanyelv- és névhasználat, az oktatáshoz és kultúrához való jogot, valamint a közéletben való részvétel jogát. A nemzetiségek közösségi jogai közé tartozik például kultúrájuk, hagyományaik és nyelvük ápolása. A közösségi jogok keretében a nemzetiségek saját intézményeket (köztük oktatási intézményeket) hozhatnak létre és működtethetnek. A törvény kitér a nemzetiségek oktatási, kulturális és médiatartalom-szolgáltatással összefüggő jogaira, valamint részletesen szabályozza a nemzetiségi önkormányzatok intézményét.⁷

A cigányok Indiából származnak, ezt bizonyítja többek között a nyelvük. Indiából való ivándorlásukat többnyire az iszlám hódítás okozta. Kr. u. 1001-ben Mahmud, gaznai (Afganisztán) szultán elfoglalta India észak-nyugati részét és Delhi környékét. A hódítás elől sokan elmenekültek. Hosszú vándorlás után a cigányok a Bizánci Birodalom területére érkeztek. Innen a törökök elleni harcok miatt menekültek még nyugatabbra. A 15. század elején Európa sok államában feltűntek.

A Magyar Királyság területére a 14. század végén, illetve a 15. század elején érkeztek meg. Nyugat-Európában a cigányok igen gyakran üldözések áldozatai voltak. Sok helyen (pl. az Angol Királyságban) a puszta tény miatt, hogy az ország területén tartózkodnak, fel lehetett akasztani a őket. Több helyen voltak cigányvadászatok is. Magyarországon a cigányság megérkezését követő első 300 évben (vagyis a 18. századig) nem voltak jelentős feszültségek a cigányok és a többségi társadalom között. A magyarság rugalmas módon megtalálta az együttélés járható útjait a cigányok őseivel. A végvári harcok idején a cigányok ügyes fegyverkovácsokként nagyon hasznos szolgálatokat tettek. Ezért Mátyás király 1476-ban adómentességet adott a nagyszebeni cigányoknak. II. Ulászló 1496-ban menlevelet állított ki Bolgár Tamás cigányvajdának, hogy eljuthassanak Pécsre, ahol fegyverkovácsokként fognak dolgozni. 1500-ban a cigányok Temesvárott ágyúkat öntöttek. 1585-ben a házsongárdi temető kialakításához Kolozsvár városa a fém szegeket, kapcsokat a helyi cigányvajdától vette. Igen szép megszövegezésű Thurzó György nádorispán 1616-os menlevele, amelyet Ferenc vajda számára állított ki.

A cigányok sokféle mesterséget űztek: muzsikus, lókereskedő, kovács, bányász, teknővájó, kosárfonó, kanalas, medvetáncoltató, rézműves, köszőrűs, vályogvető, pecér, tenyérjós stb. Igen nagy nehézséget jelentett számukra, hogy lassanként ezek a mesterségek feleslegessé váltak.

A cigányok sorsa Mária Terézia uralkodása idején vált először nagyon fenyegetetté. Mária Terézia (1761-től kezdve) elrendelte, hogy a cigány gyerekeket 2 illetve 4 éves korban vegyék el a szüleiktől, és

⁷ Nemzetiségek jogai– Nemzetiségi önkormányzatok Infojegyzet 2017/17
https://www.parlament.hu/documents/10181/1202209/Infojegyzet_2017_19_nemzetisegi_onkormanyzatok.pdf/19350a97-ecef-4b87-ade5-06811626ba43

„Egy határon átnyúló régió, ahol a folyók összekötnek, nem elválasztanak.”

magyar családok neveljék őket. A náci ideológia a cigányokat is ki akarta irtani. Összesen mintegy fél millió cigányt öltek meg a cigány holokausztban (cigányul: pharrajmos). Magyarországról kb. 30.000 cigányt hurcoltak el megsemmisítő táborokba. A cigányok elleni kegyetlenkedésekben, tömeges kivégzésekben gyakran magyar csendőrök vagy katonák is aktívan részt vettek. Ugyanakkor sokan próbálták menteni az üldözötteket, pl. Tüskeváron egy idős parasztember, vagy Apor Vilmos püspök Győrben. A cigányok a magyar történelem szerves részei, sok esetben hősei. Az 1948-49-es szabadságharcban kb. 6000 cigány honvéd harcolt. Az 1956-os forradalomban is nagyon sok roma fiatal küzdött a szabadságért. A budapesti Corvin-közből halt hősi halált Szabó Ilonka (a „kócos”). 1990 márciusában Marosvásárhelyen a magyarellenes pogrom idején ezzel a felkiáltással érkeztek meg a cigányok: „Ne féljete magyarok, megjöttek a cigányok!”⁸

Magyarországon a cigányság semmiféle szempontból nem tekinthető egységesnek: nyelveik, nyelvhasználati jellemzőik, kultúrájuk, szokásrendszerük sok jellemző mentén eltérnek egymástól. A legelterjedtebb klasszifikáció szerint nyelvhasználatuk szerint három csoportba soroljuk őket. A legnépesebb a magyar cigányok, vagy romungrók csoportja. Az ő őseik kb. 600 éve, a 15. században érkeztek hazánkba. Emiatt a romungrók többsége a cigány nyelvet elveszítette. Ahol még beszélik a nyelvet, ott egy igen ősi dialektust, a kárpáti cigányt használják. A romungrók a társadalmunkba általában jól beilleszkedtek. A második legnagyobb csoport az oláh cigányok. Az ő őseik a 18-19. században érkeztek hazánkba. Többnyire beszélik a cigány nyelv valamelyik dialektusát (lovári, kelderashi, cerhari stb.). Sok cigány szokást megőriztek, jellemző volt rájuk a törzsi, nagycsaládi logikával való gondolkodás. Kevésbé integrálódtak a magyar társadalomba. A harmadik csoport a beás cigányok, akiknek az ősei többnyire a 19. század, illetve a 20. század elején érkeztek Magyarországra. Gyakori mesterség volt náluk a teknővájás és faeszközök készítése.

A Londonban, 1971. április 8-12. között megtartott Első Roma Világkongresszuson maguk az ott jelenlévő, különböző cigány népcsoportokhoz tartozó küldöttek fogadták el konszenzussal azt, hogy a világ összes cigány származású emberének közös és hivatalos elnevezése a rom többes számú alakja, azaz a roma legyen. Azonban ez sem vág egybe a különböző csoportok öndefinitív megnevezésével. Magyarországon leginkább a rendszerváltás utáni politikai beszédnek vált elemévé és terjedt el egyfajta politikai korrektségre, semlegességre való törekvésként a pejorálónak tartott cigány szó helyett a roma elnevezés használata. Ugyanennek a korrektségnek a keretében az utóbbi évtizedekben leginkább a kettős megnevezés (cigány/roma) használatos. Ez utóbbi forma használatát javasolják a romológusok a tankönyvfejlesztők számára is.⁹

Multikulturalizmus és interkulturális nevelés

A második világháborút követő évtizedekben a gazdasági folyamatok, a nemzetközi migráció és mobilitás is hozzájárult a társadalmi multikulturalizmus kialakulásához. A társadalomtudósok úgy vélték, hogy a **multikulturalizmus**, a sokszínű együttélés, a kultúrák közötti találkozások mind-mind összetett folyamatok, amelyek sikerességét befolyásolják az egyéni attitűdök és sztereotípiák, a társadalmi berendezkedés, de a történelem, a gazdaság és nem utolsósorban az oktatás is.

Ugyanakkor már a hatvanas években érzékelhető volt egy terminológiai kettősség: Észak-Amerikában ezt a szemléletet és morális normát inkább multikulturális nevelésnek, Nyugat-Európában egyre gyakrabban interkulturális oktatásnak kezdték nevezni. A nyolcvanas évektől kezdődően a

⁸ Bozsik Viola: Romák/cigányok jelenléte a hazai tankönyvekben Együtt méltósággal/Pedagógiai folyóiratok

file:///C:/Users/Hp/Downloads/BozsikV_Rom%C3%A1k%20jelenl%C3%A9te%20a%20hazai%20tank%C3%B6nyvekben.pdf

⁹ Cserti Csapó Tibor (2015): A cigány csoportok helyzete a modern társadalomban – Szociológiai megközelítések és azok problematikája. In.: Orsós Anna (szerk.): A romológia alapjai. PTE BTK NTI Romológia és Nevelésszociológia Tanszék Wlislócki Henrik Szakkollégium, Pécs.

„Egy határon átnyúló régió, ahol a folyók összekötnek, nem elválasztanak.”

multikulturális jelzõt Európában elsõsorban a soknemzetiségû, soketnikumú társadalomra vonatkoztatják, az oktatásban pedig egyre inkább a kultúrák egyenértékûségének elismerése és a kulturális sokféleség elfogadásának szorgalmazása jelentette és az **interkulturalitást**, a kultúrák egymásra hatását, ezzel a folyamatjellegét hangsúlyozzák.

Az 1990-es évek második felétõl kezdve a különbözõ társadalomtudományok, különösen a kultúratudomány (cultural studies) belsõ fejlõdésének következtében – de a multikulturalizmus politikai filozófiája kritikáinak hatására is – az interkulturális pedagógia „beszédmódja” és tematikája is megváltozott. A korábbi kultúraértelmezés az oktatási diskurzusban is differenciálódott, vonatkozási köre egyre szélesebb életvilágokra terjedt ki. Az interkulturális pedagógia nem a kisebbségek problémáinak láttatja a társadalmi és iskolai integráció nehézségeit, hanem általános, a többséget és kisebbséget erõsen érintõ mûvelõdési, szociális, oktatási kérdésnek, amelynek megoldásához megfelelõ elméleti keretek kidolgozása és többféle diszciplína erõfeszítései szükségesek.¹⁰

A fenti megközelítést használja az Európai Tanács is oktatási tevékenysége során, melynek fókuszában a demokrácia, az emberi jogok és a törvényesség, valamint az emberi jogok sérelmének megelőzése áll. Álláspontja szerint, az oktatás egyre inkább védõpajzsként szolgál az erõszak, a rasszizmus, a szélsőségek, az idegengyûlölet, a diszkrimináció és az intolerancia ellen. Ezen felismerést hivatott tükrözni az Európa Tanács chartája a demokratikus állampolgárságra nevelésrõl és emberi jogi nevelésrõl, amelyet a szervezet 47 tagállama fogadott el a CM/Rec(2010)7. számú ajánlás keretében. A charta több éves széleskörû konzultáció eredménye, nem kötelezõ érvényû, de fontos hivatkozási alapul szolgálhat mindazok számára, akik aktív állampolgársággal és emberi jogi oktatással foglalkoznak¹¹

Az Európa Tanács szerint multikulturalizmus egyfajta szemléletmód, míg a kulturális sokféleség és a multikulturalitás arra a tapasztalati tényre utal, hogy egy adott területen és adott társadalmi szervezeten belül különbözõ kultúrák léteznek és hathatnak egymásra. Az interkulturalitás fogalma helyett a kultúrák közötti párbeszéd definícióját adják meg (intercultural dialogue): "Kultúrák közötti párbeszéd: különbözõ etnikai, kulturális, vallási és nyelvi háttérrel, illetve örökséggel rendelkező egyének vagy csoportok közötti nyitott és a másik fél véleményének tiszteletben tartása mellett megvalósuló eszmecsere, amelynek alapja a kölcsönös megértés és tisztelet.... Ez minden szintre vonatkozik: így tehát a társadalmon belül, az európai társadalmak között, valamint Európa és a világ más részei közötti párbeszédre egyaránt." Tehát Európában az interkulturalizmus fogalma alatt általában társadalmi csoportok közötti interakciót, míg a multikulturalizmus fogalma alatt a társadalom struktúráját értik.¹²

Ugyanakkor az interkulturális oktatás mai európai irányzatai közösek annak a hangsúlyozásában, hogy az interkulturalitás folyamatot jelent, amelynek az a célja, hogy kialakuljon és növekedjen a különbözõ kulturális háttérrel rendelkező tanulók között egymás kölcsönös megértése és elfogadása és javuljon a többségtõl eltérõ kulturális háttérrel rendelkező kisebbségi és/vagy migráns tanulók iskolai teljesítménye. Az interkulturális oktatást, továbbá a különbözõ társadalmi csoportok közötti kooperációt szeretné elõsegíteni, s az egyének szemléletmódját, referenciális kereteit a méltányosság

¹⁰ Furray R. Katalin: A multikulturális/interkulturális nevelésrõl. Iskolakultúra, 2003
http://real.mtak.hu/60616/1/EPA00011_iskolakultura_2003_06_07_018-026.pdf

¹¹ Az Európa Tanács chartája a demokratikus állampolgárságra nevelésrõl és emberi jogi nevelésrõl
<https://rm.coe.int/1680487827>

¹² Furray R. Katalin: A multikulturális/interkulturális nevelésrõl. Iskolakultúra, 2003
http://real.mtak.hu/60616/1/EPA00011_iskolakultura_2003_06_07_018-026.pdf

„Egy határon átnyúló régió, ahol a folyók összekötnek, nem elválasztanak.”

és a konfliktusok tárgyalásos megoldási módját preferáló irányban fejleszteni. Így érintkezik az emberi jogi- és demokráciára nevelés és az állampolgári nevelés elnevezésű részdiszciplínák céljaival. Időközben azonban az interkulturális oktatás elméleti keretei és kutatási témái is kibővültek, interdiszciplinárisá váltak. Egyre több, az interkulturális oktatás által korábban nem érintett témát vont a figyelmébe az átalakuló diszciplína, miközben a „célcsoportja” is megváltozott: ma már nem a valamilyen értelemben vett társadalmi kisebbségek-, hanem a többség megújult, a multikulturális társadalmak új igényeire válaszoló pedagógiája óhajt lenni.¹³

Az **interkulturális nevelés** nem pusztán egyetlen színtérré korlátozódik és nem is pusztán a tanár feladata. Egy folyton változó, sohasem állandó folyamat, mely mindig az aktuális interakciókban valósul meg és az aktuális társadalmi helyzet adta lehetőségek között nyer helyet magának. Így az interkulturális nevelésnek egyszerre aktív szereplője a diák, a tanár, a szülő és az aktuális társadalompolitika, de ugyanígy az iskola nem szorosan az oktatásban résztvevő munkatársai is, mint a portás, a takarító személyzet, a konyhások és a titkárság is. Az iskolát körbe vevő makro- és mikrokörnyezet is ugyanannyira hatással van arra, hogy egy iskola, az oktatás multikulturális-e, mint az önkormányzatok, vagy az állam oktatáspolitikája.

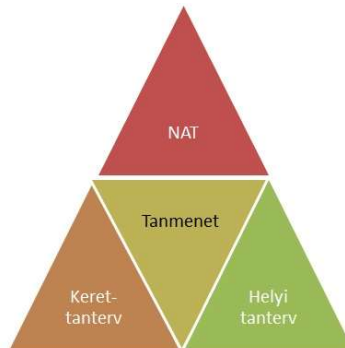
Az interkulturális nevelés tartalmi meghatározása:

- egyrészt olyan szemléletformáló folyamatot jelent, amelynek célja, hogy kialakuljon és növekedjen a különböző kulturális háttérrel rendelkező tanulók között egymás kölcsönös megértése és elfogadása.
- másrészt a különböző társadalmi csoportok közötti kooperációt is szeretné elősegíteni, azáltal hogy az egyének szemléletmódját, referenciális kereteit a méltányosság és a konfliktusok tárgyalásos megoldási módját preferáló irányban fejleszteni. Így érintkezik az emberi jogi- és demokráciára nevelés és az állampolgári nevelés céljaival is.

¹³ Cs. Czachesz Erzsébet: A multikulturális neveléstől az interkulturális pedagógiáig Iskolakultúra, 2007
http://pedagoguskepzes.elte.hu/images/anyagok/ii3/27_interkulturalis_mutikulturalis_oktatas_alapjai.pdf

III. A kutatás célja és módszertana

A **Nemzeti Alaptanterv** (Nat) alapvető, az oktatási folyamat egészét szabályzó dokumentum, amely meghatározza az iskolai nevelés-oktatás tartalmi egységét, az iskolák közötti átjárhatóságot műveltségterületenként adja meg az elsajátítandó műveltségterületeket, fejlesztendő készségeket, képességeket, nevelési célokat, kötelező rendelkezéseket állapít meg az oktatásszervezés körében. Erre a dokumentumra épülnek az iskolatípusonként eltérő, évfolyamonkénti tantárgyi **kerettantervek**, melyek köztes szabályozók a helyi tantervek és a Nat közt. Az egyes pedagógiai szakaszok (2 éves ciklusok) és iskolatípusok kerettantervei konkretizálják az elsajátítandó tudástartalmakat, az adott 2 éves tanulási ciklus kimeneti követelményeit. A **helyi tanterv** a helyi sajátosságoknak, az iskola arculatának megfelelően kialakított, de a kerettantervekben meghatározottakat figyelembe vevő tanterv.



A kerettantervekre épülnek a **tankönyvek és a munkafüzetek**. A tanulási-tanítási folyamat fontos részét képezik a tankönyvek, úgymint a Nat és a kerettantervek tananyagtartalmának megtestesítői. Olyan eszközök, amelyekkel a diákok nap mint nap találkoznak, így hatékonyan képesek eljuttatni a bennük foglalt tudást és értékeket. Habár elsődleges céljuk a tantárgyspecifikus készség kialakítása és a tananyagtartalom átadása, de a rejtett tanterv részeként hatékonyan képesek közvetíteni a társadalom értékrendjét, világnézetét, normáit. Ezáltal indirekt módon járulhatnak hozzá a tanulók sztereotípiáinak megerősödéséhez, vagy akár átformálódásához, a társadalmi egyenlőtlenségek újraértelmezéséhez vagy csökkentéséhez. Képet adnak a világról, a társadalomról. Ugyanakkor a leegyszerűsített világszemlélet veszélyeket is rejt magában, mert a torzított kép, félrevezetheti a tanulót abban az értelemben, hogy a tankönyvben kevésbé hangsúlyosan megjelenő társadalmi csoportokat a valós életben se érezze fontosnak.¹⁴ Az UNESCO 1989-ben alapelveket fogalmazott meg a tankönyvek megítéléséhez; ezek közé tartozik, hogy a tankönyv tartalma életközeli, létező legyen, feleljen meg a tanulók életkori sajátosságainak, szemléletében legyen logikus, következetes, multiperspektívus, legyen előítéletmentes és ösztönözze a diákokat magasabb gondolati műveletek elvégzésére.¹⁵

A tankönyvekhez tanári segédanyagként tartozik a **tanmenet**, amely a tanulási folyamat minden részére kiterjed. Ez határozza meg azt a logikai ívet, ami mentén az adott tantárgy végighalad az előbb tárgyalt tartalmi szabályozók által meghatározott tudásanyagban.

¹⁴ Gulya Nikolett: Másságsztereotípiák megjelenése a tankönyvekben, Sokszínű neveléstudomány, 2018
file:///C:/Users/Hp/Downloads/GulyaN_Mag%C3%A1nsztereot%C3%ADpi%C3%A1k%20tank%C3%B6nyvekben.pdf

¹⁵ Bozsik Viola: Romák/cigányok jelenléte a hazai tankönyvekben
file:///C:/Users/Hp/Downloads/BozsikV_Rom%C3%A1k%20jelenl%C3%A9te%20a%20hazai%20tank%C3%B6nyvekben.pdf

„Egy határon átnyúló régió, ahol a folyók összekötnek, nem elválasztanak.”

Kutatásunk során az interkulturális nevelés tartalmi elemeit és lehetőségeit tekintettük át a 2020. szeptember 1-től, felmenő rendszerben bevezetésre került új nemzeti alaptanterv vonatkozásában, továbbá a kapcsolódó általános iskolai, gimnáziumi és szakképző iskolai kerettantervek tekintetében:

- Egyrészt azt vizsgáltuk, hogy milyen arányban jelennek meg az alaptantervben és a kerettantervekben a magyarországi nemzetiségek nyelvi, kulturális, történelmi, néprajzi vonatkozásai, a nemzeti és nemzetiségi identitásunkat formáló tényezők, továbbá a multikulturális társadalom kihívásaira reflektáló témakörök.
- Másrészt a kutatás meghatározó eleme volt, hogy a kiválasztott tantárgyak vonatkozásában megjelenítsük azokat a kerettantervi témaköröket, amelyek kapcsolódási pontot jelenthetnek a tantárgyakat tanító pedagógusok és az iskolákkal együttműködni szándékozó interkulturális nevelők, multikulturális tartalmakat közvetítő projektek munkatársai számára is. Így vizsgálatunk hozzá kíván járulni jelen projekt keretében elkészülő szakmai tartalmak (tematikák, óravázlatok, módszertani segédletek) kerettantervi témakörökhöz illesztéséhez és lehetőséget kínál új tartalmak célzott generálására is.
- Harmadrészt a dolgozat rövid, átfogó betekintést nyújt a roma/cigány nemzetiségi reprezentáció alakulására a kerettantervek és tankönyvek vonatkozásában is.

A kerettantervek vonatkozásában az általános iskola (alsó, felső), a 9-12. évfolyamos gimnázium és a szakképző iskolák kerettanterveinek egy részét vizsgáljuk, amelyek tekintetében úgy véltük, hogy releváns kapcsolódási pontokat találhatunk. A vizsgált tantárgyak listáját a táblázat tartalmazza.

Iskolatípus	Összes tantárgy	Vizsgált tantárgy
Általános iskola alsó tagozat	Magyar nyelv és irodalom 1–4. évfolyam Matematika 1–4. évfolyam Etika 1–4. évfolyam Környezetismeret 3–4. évfolyam Élő idegen nyelv 4. évfolyam Ének-zene 1–4. évfolyam Vizuális kultúra 1–4. évfolyam Technika és tervezés 1–4. évfolyam Digitális kultúra 3–4. évfolyam Testnevelés 1–4. évfolyam	Magyar nyelv és irodalom 1–4. évfolyam Etika 1–4. évfolyam Környezetismeret 3–4. évfolyam Ének-zene 1–4. évfolyam Vizuális kultúra 1–4. évfolyam Technika és tervezés 1–4. évfolyam
Általános iskola felső tagozat	Magyar nyelv és irodalom 5–8. évfolyam Matematika 5–8. évfolyam Történelem 5–8. évfolyam Állampolgári ismeretek 8. évfolyam Hon- és népismeret 5–8. évfolyam Etika 5–8. évfolyam Természettudomány 5–6. évfolyam Kémia 7–8. évfolyam Fizika 7–8. évfolyam Biológia 7–8. évfolyam	Magyar nyelv és irodalom 5–8. évfolyam Matematika 5–8. évfolyam Történelem 5–8. évfolyam Állampolgári ismeretek 8. évfolyam Hon- és népismeret 5–8. évfolyam Etika 5–8. évfolyam Ének-zene 5–8. évfolyam Vizuális kultúra 5–8. évfolyam Dráma és színház 7–8. évfolyam

„Egy határon átnyúló régió, ahol a folyók összekötnék, nem elválasztanak.”

	<p>Földrajz 7–8. évfolyam Élő idegen nyelv 5–8. évfolyam (angol, német) Ének-zene 5–8. évfolyam Vizuális kultúra 5–8. évfolyam Dráma és színház 7–8. évfolyam Technika és tervezés 5–7. évfolyam Digitális kultúra 5–8. évfolyam Testnevelés 5–8. évfolyam</p>	
<p>Gimnáziumok 9–12. évfolyam</p>	<p>Magyar nyelv és irodalom 9–12. évfolyam Matematika 9–12. évfolyam Történelem 9–12. évfolyam Állampolgári ismeretek 12. évfolyam Természettudomány 11. évfolyam Kémia 9–10. évfolyam Fizika 9–10. évfolyam Biológia 9–10. évfolyam Földrajz 9–10. évfolyam Első idegen nyelv 9–12. évfolyam (angol, német) Második idegen nyelv 9–12. évfolyam (angol, német) Második idegen nyelv 7–12. évfolyam (latin) Második idegen nyelv 9–12. évfolyam (latin) Ének-zene 9–10. évfolyam Vizuális kultúra 9–10. évfolyam Dráma és színház 12. évfolyam Mozgóképkultúra és médiaismeret 11–12. évfolyam Digitális kultúra 9–11. évfolyam Testnevelés 9–12. évfolyam</p>	<p>Magyar nyelv és irodalom 9–12. évfolyam Történelem 9–12. évfolyam Állampolgári ismeretek 12. évfolyam Ének-zene 9–10. évfolyam Vizuális kultúra 9–10. évfolyam Dráma és színház 12. évfolyam Mozgóképkultúra és médiaismeret 11–12. évfolyam</p>
<p>Szakképző iskola</p>	<p>Kommunikáció – magyar nyelv és irodalom Idegen nyelv Matematika Történelem és állampolgári ismeretek Természetismeret Testnevelés (heti 3 óra) Testnevelés (heti 5 óra) Osztályközösség-építés Digitális kultúra</p>	<p>Kommunikáció – magyar nyelv és irodalom Idegen nyelv Történelem és állampolgári ismeretek</p>

Az érvényes szabályozás szerint, gimnáziumi 12. évfolyamon kötelezően választandó a mozgóképkultúra és médiaismeret vagy a dráma és színház tantárgy. A 11. évfolyamon a Művészetek tanulási terület tantárgyai közül (ének-zene, dráma és színház, vizuális kultúra, mozgóképkultúra és médiaismeret) az iskola döntheti el, hogy melyik tantárgy számára biztosítja a heti órakeretet. Az osztálykeretek felbontásával – a 11. és a 12. évfolyamos osztályok számától függően – a tanulói érdeklődésnek megfelelően, továbbá szakos tanár biztosításával a tanulási terület tantárgyai közül több lehetőséget is felkínálhat az iskola.

A kutatás során kvantitatív és kvalitatív módszereket is alkalmaztunk. Egyrészt az egyes tantárgyak kerettanterveiben az alábbi fogalmak előfordulási gyakoriságát vizsgáltuk:

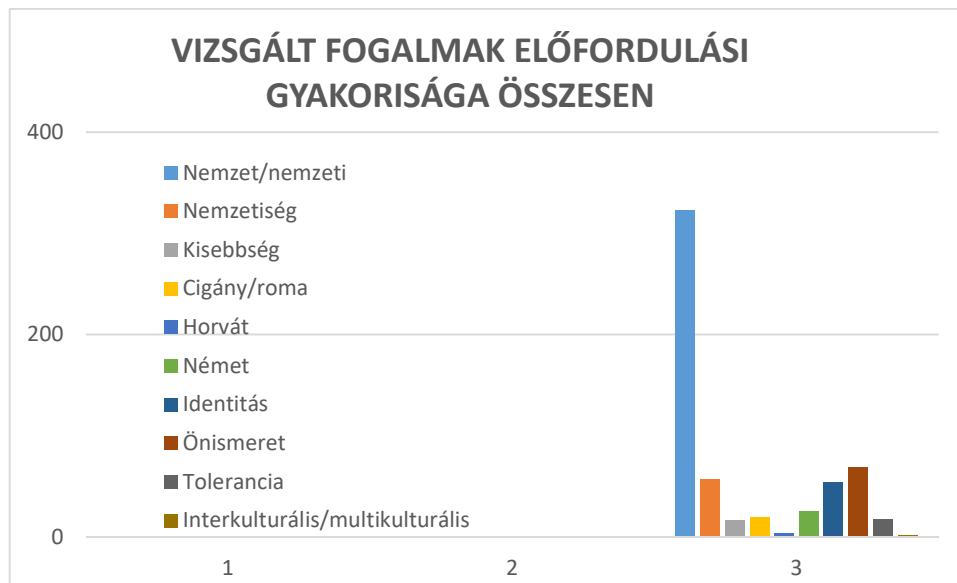
- nemzet/nemzeti, nemzetiség, kisebbség,

„Egy határon átnyúló régió, ahol a folyók összekötnek, nem elválasztanak.”

- cigány/roma, horvát, német, identitás, önismeret, tolerancia,
- interkulturális/multikulturális/multikulturalizmus.

A tartalomelemzés során az egyes tantárgyak kerettantervi bevezetőiben kerestük az interkulturális neveléshez kapcsolható tartalmakat, másrészt tantárgyanként táblázatba gyűjtöttük az illeszkedő témaköröket (feladatokat és ismereteket).

IV. Vizsgált fogalmak előfordulási gyakorisága a 2020-as kerettantervekben



Az általános iskola alsó tagozatában - a vizsgált tantárgyi kerettantervek közül-, a szavak szintjén mindösszesen 2 alkalommal fordul elő a „nemzetiség” kifejezés. 4 esetben a „cigány/roma” nemzetiségre való utalás. Három alkalommal, a magyar nyelv és irodalom kerettantervben az alábbi szöveggösszefüggésben: 4. *Népmesék, műmesék törzsanyag: A pap meg a tojások (cigány népmese)*, 2. *Mesék, történetek törzsanyag: Szécsi Magda: A cigányasszony meg az ördög*, 4. *Versek törzsanyag: Leksa Manush: Cigány bölcsődal*) és egy esetben, az ének-zene tantervben: *Túrót eszik a cigány – gyermekkar*. A horvát nemzetiségre egyszer sem, míg a németre egy alkalommal történt szövegszerű utalás. A „tolerancia” szó 2 alkalommal, „Interkulturális/multikulturális/multikulturalizmus” szavak egyszer sem jelentek meg. Ugyanakkor az „identitás” és „önismeret” kifejezések összesen 15 alkalommal fordultak elő, leggyakrabban az etikában.

Általános iskola alsó tagozat										
	Nemzet/ nemzeti	Nemzetiség	Kisebbség	Cigány/roma	Horvát	Német	Identitás	Önismeret	Tolerancia	Interkulturális/ multikulturális/ multikulturalizmus

„Egy határon átnyúló régió, ahol a folyók összekötnek, nem elválasztanak.”

Magyar nyelv és irodalom	20	0	0	3	0	0	5	2	0	0
Etika	13	2	0	0	0	0	2	9	1	0
Környezetismeret	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Ének-zene	5	0	0	1	0	1	2	0	1	0
Vizuális kultúra	10	0	0	0	0	0	0	2	0	0
Összesen	50	2	0	4	0	1	9	13	2	0

Tantárgy, évfolyam	Általános iskola alsó tagozat
Magyar nyelv és irodalom 1–4. évfolyam	Nemzet/nemzeti: 20 Nemzetiség: 0 Kisebbség: 0 Identitás: 5 Önismeret: 2 Tolerancia: 0 Interkulturális/multikulturális/multikulturalizmus: 0 Cigány/roma: 3 (4. Népmesék, műmesék törzsanyag: A pap meg a tojások (cigány népmese), 2. Mesék, történetek törzsanyag: Szécsi Magda: A cigányasszony meg az ördög, 4. Versek törzsanyag: Leksa Manush: Cigány bölcsődal) Horvát: 0 Német: 0
Etika 1–4. évfolyam	Nemzet/nemzeti: 13 Nemzetiség: 2 Kisebbség: 0 Identitás: 2 Önismeret: 9 Tolerancia: 1 Interkulturális/multikulturális/multikulturalizmus: 0 Cigány/roma: 0 Horvát: 0 Német: 0
Környezetismeret 3–4. évfolyam	Nemzet/nemzeti: 2 Nemzetiség: 0 Kisebbség: 0 Identitás: 0 Önismeret: 0 Tolerancia: 0 Interkulturális/multikulturális/multikulturalizmus: 0 Cigány/roma: 0 Horvát: 0 Német: 0
Ének-Zene 1–4. Évfolyam	Nemzet/nemzeti: 5 Nemzetiség: 0 Kisebbség: 0 Identitás: 2 Önismeret: 0 Tolerancia: 1 Interkulturális/multikulturális: /multikulturalizmus 0 Cigány/roma: 1 (Túrót eszik a cigány – gyermekkar) Horvát: 0 Német: 1 (W.A. Mozart: Német táncok)
Vizuális kultúra 1–4. évfolyam	Nemzet/nemzeti: 10 Nemzetiség: 0 Kisebbség: 0 Identitás: 0 Önismeret: 2 Tolerancia: 0 Interkulturális/multikulturális/multikulturalizmus: 0 Cigány/roma: 0 Horvát: 0 Német: 0

Az általános iskola felső tagozatban összesen 30 alkalommal fordul elő a „nemzetiség” kifejezés, leggyakrabban a történelem és az állampolgári ismeretek tantárgyakban. 8 esetben jelent meg szövegszerűen a „cigány/roma” szavak valamelyike háromszor a magyar nyelv és irodalomban, négyszer a történelemben és egyszer az ének-zeneben, de a hon- és népismeretben egyszer sem. Ugyanakkor a történelemben önálló altémakörként, megjelent a cigányság története és a roma holokauszt az irodalomban mindhárom esetben a holokauszthoz kapcsolódóan. A horvát nemzetiség 1 esetben szerepel a hon- és népismeret keretantervben, az alábbi szövegek környezetben: A magyar nyelvterületen élő néprajzi csoportok (pl. palóc, matyó, kun, székely), nemzetiségek (pl. német, szlovák, szerb, horvát) megnevezése. A német nemzetiségre tett utalás 7 esetben történt, ebből 6 alkalommal a történelem tantervében.

A „tolerancia” szó 8 alkalommal, ebből hétszer az etikában szerepel, Interkulturális/multikulturális/multikulturalizmus” szavak egyszer sem jelentek meg. Ugyanakkor az „identitás” és „önismeret” kifejezések összesen 69 szerepelnek. Az önismeret 13-szor az etikában és 20-szor a vizuális kultúrában, az identitás 28-ból 20-szor az etikában fordul elő.

„Egy határon átnyúló régió, ahol a folyók összekötnék, nem elválasztanak.”

Általános iskola alsó tagozat										
	Nemzet/ nemzeti	Nemzetiség	Kisebbség	Cigány/roma	Horvát	Német	Identitás	Önismeret	Tolerancia	Interkulturális/ multikulturális/ multikulturalizmus
Magyar nyelv és irodalom	23	0	0	3	0	0	3	0	1	0
Történelem	33	10	4	4	0	6	0	0	0	0
Etika	23	4	0	0	0	0	20	13	7	0
Hon- és népismeret 5–8. évfolyamok valamelyikén, legalább egy tanéven	12	6	0	0	1	1	1	2	0	0
Állampolgári ismeretek 8. évfolyam (új tantárgy)	22	9	2	0	0	0	6	4	0	0
Ének-zene	2	0	0	1	0	0	0	1	0	0
Vizuális kultúra	8	0	0	0	0	0	0	20		0
Dráma és színház (5–8. évfolyamok valamelyikén, legalább egy tanéven)	3	1	0	0	0	0	1	1	0	0
Összesen	126	30	6	8	1	7	28	41	8	0

	Általános iskola felső tagozat
Magyar nyelv és irodalom 5-8. évfolyam	Nemzet/nemzeti: 23 Nemzetiség: 1 Kisebbség:0 Identitás: 3 Önismeret:0 Tolerancia:1 Interkulturális/multikulturális/multikulturalizmus: 0 Cigány/roma: 3 (roma holokauszt) Horvát:0 Német:0
Történelem 5-8. évfolyam	Nemzet/nemzeti: 33 Nemzetiség:10 Kisebbség:4 Identitás:0 Önismeret:0 Tolerancia:0 Interkulturális/multikulturális/multikulturalizmus: 0 Cigány/roma:4 (A cigányság helyzete, hagyományos mesterségek, A hazai cigány/roma népesség története, Kísérlet az európai és a magyar zsidóság és cigányság elpusztítására, Tabló vagy prezentáció készítése a hazai cigányság korabeli életmódjáról.) Horvát: 0 Német:6 (Német támadások nyugatról, Sztálin-Hitler paktum, kezdeti német sikerek, Magyarország német megszállása, Képek gyűjtése a német haderő és a szövetségesek magyarországi pusztításának eszközeiről és helyszíneiről, Bűnbakká tett németek és magyarok – kitelepítések,

„Egy határon átnyúló régió, ahol a folyók összekötnek, nem elválasztanak.”

	lakosságcsere, 1848–49-es szabadságharc, a történelmi Magyarország felosztása, a magyarországi németek kitelepítése)
Etika 5-8. évfolyam	Nemzet/nemzeti: 23 Nemzetiség:4 Kisebbség:0 Identitás:20 Önismeret:13 Tolerancia:7 Interkulturális/multikulturális/multikulturalizmus: 0 Cigány/roma:0 Horvát:0 Német:0
Hon- és népismeret Kötelező tantárgy, amely az 5–8. évfolyamok valamelyikén	Nemzet/nemzeti:12 Nemzetiség: 6 Kisebbség:0 Identitás:1 Önismeret:2 Tolerancia:0 Interkulturális/multikulturális/multikulturalizmus: 0 Cigány/roma: 0 Horvát:1 Német:1 (A magyar nyelvterületen élő néprajzi csoportok (pl. palóc, matyó, kun, székely), nemzetiségek (pl. német, szlovák, szerb, horvát) megnevezése)
Állampolgári ismeretek 8. évfolyam (új tantárgy)	Nemzet/nemzeti: 22 Nemzetiség: 9 Kisebbség:2 Identitás:6 Önismeret:4 Tolerancia:0 Interkulturális/multikulturális/multikulturalizmus: 0 Cigány/roma:0 Horvát:0 Német:0
Ének-zene 5-8. évfolyam	Nemzet/nemzeti:2 Nemzetiség:0 Kisebbség:0 Identitás:0 Önismeret: 1 Tolerancia:0 Interkulturális/multikulturális/multikulturalizmus: 0 Cigány/roma:1 (Hej, haj Boldizsár – cigány népdal) Horvát: Német:0
Vizuális kultúra 5-8. évfolyam	Nemzet/nemzeti: 8 Nemzetiség:0 Kisebbség:0 Identitás: 0 Önismeret:2 Tolerancia:0 Interkulturális/multikulturális/multikulturalizmus: 0 Cigány/roma: 0Horvát:0 Német:0
Dráma és színház 5–8. évfolyamok valamelyikén	Nemzet/nemzeti:3 Nemzetiség:1 Kisebbség:0 Identitás:1 Önismeret: 1Tolerancia:0 Interkulturális/multikulturális/multikulturalizmus: 0 Cigány/roma:0 Horvát: 0 Német:0

A gimnázium 9-12. évfolyamos kerettantervekben 16 alkalommal fordul elő a nemzetiség és 9-szer a kisebbség kifejezés, mindegyik a történelem tantárgyakban. 9 esetben jelent meg szövegszerűen a „cigány/roma” szavak valamelyike háromszor a magyar nyelv és irodalomban, kilencszer a történelemben. A történelemben önálló altémakörként, megjelent a cigányság története és a roma holokauszt is, továbbá szerepel a cigányság 20-21-századi története is.

A „horvát” szó két esetben szerepel a történelem kerettantervben, az 1868-as horvát-magyar kiegyezés és nemzetiségi törvény kapcsán. A német nemzetiségre tett utalás 14 esetben történt, ebből 11 alkalommal a történelem tantervben. A „tolerancia” szó 3 alkalommal, egyszer a magyar nyelv és irodalomban, az állampolgári ismeretekben és a dráma- és színház tantárgyban.

Az Interkulturális/multikulturális/multikulturalizmus” szavak egyszer jelentek meg a gimnáziumi kerettantervekben, az alábbi szöveggörnyezetben: A világ a 21. században: Fogalmak: modern kori migráció, multikulturalizmus, párhuzamos társadalom, népességrobbanás, iszlamizmus , terrorizmus, globalizáció. Az „identitás” 17-szer és „önismeret” kifejezések 7-szer, szórtan a tantárgyak közt.

„Egy határon átnyúló régió, ahol a folyók összekötnék, nem elválasztanak.”

Gimnázium 9-12. évfolyam										
	Nemzet/ nemzeti	Nemzetiség	Kisebbség	Cigány/roma	Horvát	Német	Identitás	Önismeret	Tolerancia	Interkulturális/ multikulturális/ multikulturalizmus
Magyar nyelv és irodalom	27	0	0	3	0	3	6	1	1	0
Történelem	50	16	9	6	2	11	4	0	0	1
Állampolgári ismeretek 12. évfolyam	40	0	0	0	0	0	4	1	0	0
Ének-zene 9–10. évfolyam	3	0	0	0	0	0	0	0	1	0
Vizuális kultúra 9–10. évfolyam	2	0	0	0	0	0	6	3	0	0
Dráma és színház 12. évfolyam	2	0	0	0	0	0	1	2	1	0
Mozgóképkultúra és médiaismeret 11–12. évfolyam	9	0	0	0	0	0	2	0	0	0
összesen	133	16	9	9	2	14	17	7	3	1

„Egy határon átnyúló régió, ahol a folyók összekötnek, nem elválasztanak.”

	Gimnázium 9-12. évfolyam
Magyar nyelv és irodalom 9-12. évfolyam	Nemzet/nemzeti:27 Nemzetiség:1 Kisebbség:0 Identitás:6 Önismeret:1 Tolerancia:1 Interkulturális/multikulturális: 0 Cigány/roma: 3 (A vén cigány, A nagyidai cigányok, Cigány a siralomházban) Horvát: 0 Német:3 (A német későklasszicista, koraromantikus dráma, A német romantika)
Történelem 9-12. évfolyam	Nemzet/nemzeti:50 Nemzetiség:16 Kisebbség:9 Identitás:4 Önismeret:0 Tolerancia:0 Interkulturális/multikulturális/multikulturalizmus: 1 A világ a 21. században: Fogalmak: modern kori migráció, multikulturalizmus, párhuzamos társadalom, népességrobbanás, iszlamizmus , terrorizmus, globalizáció. Cigány/roma:6 (ismeri a magyar cigányság történetének főbb állomásait, bemutatja jelenkori helyzetét, A nemzeti és nemzetiségi kérdés, a cigányság helyzete , Cigányok/romák a dualizmus kori Magyarországon., Deportálások, kísérlet a zsidóság és a cigányság megsemmisítésére Európában , A magyarországi nemzetiségek, a magyarországi cigányság, A cigányok/romák 20–21. századi története) Horvát: 2 (1868-as horvát-magyar kiegyezés, a nemzetiségi törvény) Német: 11 (..a magyar nemzet történelmére számos nemzetiség és közösség (pl. német, zsidó) együttélése is hatást gyakorolt, A nemzetiségek és a kisebbségek részvételének (pl. németek, szlávok, és zsidók) bemutatása a szabadságharcban és az azt követő megtorlás során, ország német megszállását, A zsidók és németek szerepe a polgárosodásban, pl. a német választások eredményei 1928-1933 között; Közép-Európa felosztása (Molotov-Ribbentrop paktum): német és szovjet megszállás, Német támadás a Szovjetunió ellen, A két német állam létrejötte folyamatának és következményeinek bemutatása, A magyarországi németek kitelepítésének felidézése források alapján)
Állampolgári ismeretek 12. évfolyam	Nemzet/nemzeti:40 Nemzetiség:0 Kisebbség:0 Identitás:4 Önismeret:1 Tolerancia:1 Interkulturális/multikulturális/multikulturalizmus:0 Cigány/roma:0 Horvát: 0 Német:0
Ének-zene 9–10. évfolyam	Nemzet/nemzeti: 3 Nemzetiség: 0 Kisebbség:0 Identitás: 0 Önismeret:0 Tolerancia:1 Interkulturális/multikulturális/multikulturalizmus:0 Cigány/roma:0 Horvát: 0 Német:0
Vizuális kultúra 9–10. évfolyam	Nemzet/nemzeti:2 Nemzetiség:0 Kisebbség:0 Identitás:6 Önismeret:3 Tolerancia:0 Interkulturális/multikulturális/multikulturalizmus:0 Cigány/roma:0 Horvát: 0 Német:0
Dráma és színház 12. évfolyam	Nemzet/nemzeti:2 Nemzetiség:1 Kisebbség:0 Identitás: 1 Önismeret:2 Tolerancia:1 Interkulturális/multikulturális/multikulturalizmus:0 Cigány/roma:0 Horvát: 0 Német:0
Mozgókép-kultúra és médiaismeret 11–12. évfolyam	Nemzet/nemzeti:9 Nemzetiség:0 Kisebbség:0 Identitás: 2 Önismeret:0 Tolerancia:0 Interkulturális/multikulturális/multikulturalizmus:0 Cigány/roma:0 Horvát:0 Német:0

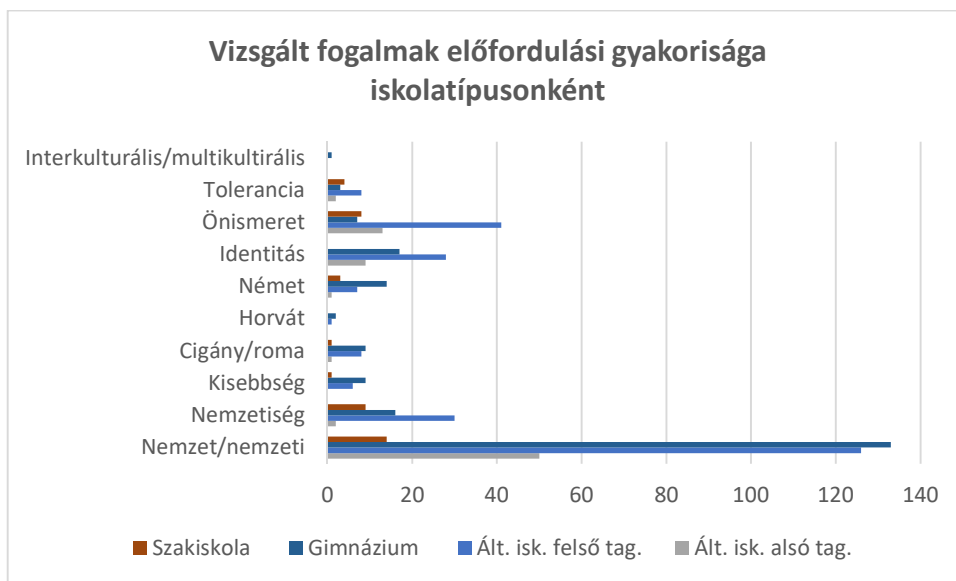
„Egy határon átnyúló régió, ahol a folyók összekötnek, nem elválasztanak.”

Az szakképző iskolai keretantelvekben összesen 9-szer található meg a „nemzetiség” kifejezés és 1-szer a kisebbség. 8-szor a Történelem és állampolgári ismeretekben, ugyancsak ebben a tantárgyban, de 1-szer szerepel a „cigány/roma” szó, a cigányság társadalmi helyzete alcím alatt. A horvát, mint nemzetiség nem szerepel a keretantelvekben. A „tolerancia” szó 4 alkalommal, ebből háromszor az osztályközösség építés tantárgyban. Interkulturális/multikulturális/multikulturalizmus” szavak egyszer sem jelennek meg. Az „identitás” nem szerepel, de az „önismeret” kifejezés 8 alkalommal, a „nemzet/nemzeti” fogalmát követően, a leggyakrabban.

Szakképző iskola 9-12. évfolyam										
	Nemzet/ nemzeti	Nemzetiség	Kisebbség	Cigány/ roma	Horvát	Német	Identitás	Önismeret	Tolerancia	Interkulturális/ multikulturális/ multikulturalizmus
Kommunikáció – magyar nyelv és irodalom 9-10. évfolyam	1	0	0	0	0	0	0	3	0	0
Történelem és állampolgári ismeretek 9-10. évfolyam	10	8	1	1	0	3	0	1	1	0
Osztályközösség-építés (OKÉ) 9-11. évfolyam	3	1	0	0	0	0	0	4	3	0
összesen	14	9	1	1	0	3	0	8	4	0

	Szakképző iskola 9-10. évfolyam
Kommunikáció – magyar nyelv és irodalom (KOMA) 9-10. évfolyam	Nemzet/nemzeti:1 Nemzetiség:0 Kisebbség:0 Identitás:0 Önismeret:3 Tolerancia:0 Interkulturális/multikulturális/multikulturalizmus: 0 Cigány/roma: 0Horvát:0 Német:0
Történelem és állampolgári ismeretek 9-10. évfolyam	Nemzet/nemzeti:10 Nemzetiség:8 Kisebbség:1 Identitás: 0 Önismeret:1 Tolerancia:1 Interkulturális/multikulturális/multikulturalizmus:0 Cigány/roma:1 (cigányság társadalmi helyzet) Horvát: 0 Német: 3 (és német származású civilek, német nemzetiségű lakosság kitelepítése, 1944. tavasz (a németek megszállják Magyarországot))
Osztályközösség-építés (OKÉ) 9-11. évfolyam	Nemzet/nemzeti: 3 Nemzetiség:1 Kisebbség:0 Identitás: 0 Önismeret: 4 Tolerancia:3 Interkulturális/multikulturális/multikulturalizmus: 0 Cigány/roma:0 Horvát: 0 Német:0

„Egy határon átnyúló régió, ahol a folyók összekötnek, nem elválasztanak.”



V. Nemzetiségi, multikulturális tartalmak jelenléte és az interkulturális nevelés lehetőségei a kerettantervekben

Az új Nat *„Fejlesztési területek, nevelési célok”* című részében az előző alaptantervhez képest nem történt módosulás, kivéve, hogy a *kritikai gondolkodás* helyett a *„mérlegelő gondolkodás”* kifejezés került a szövegbe.

Módszertani változások a 2020-as nemzeti alaptantervben:

- Megjelenik az *aktív tanulás*, a tanulói kompetenciafejlesztés, az *egyénre szabott tanulási lehetőségek* biztosítási kötelezettsége;
- A korábbiaknál nagyobb hangsúlyt kapnak a differenciált tanulásszervezési módszerek (A *tanulói együttműködésen alapuló tanulás*);
- Ajánlasként jelen van tanévenkénti minél *több multidiszciplináris óra* megszervezése, amely keretében a diákok egyszerre több tudományterülettel integrált módon foglalkoznak;
- Új előírás, hogy a módosított pedagógiai programban *egyértelműen meg kell határozni és nyilvánossá kell tenni az értékelés minden formájának szempontjait*, valamint az ehhez kapcsolódó eljárásokat,
- Előremutató folyamatként jelenik meg a *teamtanításnak* olyan *alkalmazása*, amely a több tantárgy ismereteit integráló témákat feldolgozó foglalkozásokat közös tanítás keretében valósítja meg, tehát arra is van elvi lehetőség, hogy egy-egy órát több pedagógus egyidejűleg tarthasson;
- Az alaptanterv kiemelten foglalkozik a *digitális technológiával támogatott oktatási módszerek* rendszeres alkalmazásának szükségességével;
- **A tanórai foglalkozások a továbbiakban is változatlanul megszervezhetők a hagyományos, tantermi szervezési formáktól eltérő módon, így különösen projektoktatás, erdei iskola, múzeumi foglalkozás, könyvtári foglalkozás, művészeti előadáshoz vagy kiállításához kapcsolódó foglalkozás formájában is, amennyiben biztosított az előírt tananyag átadása, a követelmények teljesítése, a tanítási órák ingyenessége, a tanulói terhelés korlátozására vonatkozó rendelkezések megtartása.**
- Ugyanakkor a korábban 10%-ban deklarált szabad időkeret már csak „szabad időkeret”-ként jelenik meg. Az óraszámok 80%-át a kerettantervben foglaltak megtanítására kell fordítani, de szükség esetén az óraszámok 100%-a is felhasználható a törzsanyag elsajátítására, a törzsanyag megtanítását követően az órakeret megmaradó 20%-a szabadon választott témák feldolgozására hasznosítható.

Általános iskola alsó tagozat

A vizsgált kerettantervek minden egyes bevezetőjében hangsúlyosan szerepel a magyarság múltjának megismerése, hagyományainak, kultúrájának ápolása, az egyéni és közösségi identitás formálása, a nemzeti identitás megerősítése. A kerettantervek mindegyikében megjelenik a szűkebb és tágabb környezetünk megismerésére irányuló célkitűzés is, de többségük a történelmi Magyarországra fókuszál. Tágabb kontextust a vizuális kultúra (1–4. évfolyam) tantárgy esetében találtunk, amelyben további fontos célként került megjelölésre, hogy a diákok ismerjék meg az európai és egyetemes vizuális kultúra legjelentősebb képzőművészeti és építészeti alkotásait is. Az interkulturális nevelési programok egyrészt az egyéni és közösségi identitás kialakulásának témaköreire, másrészt a családdal, szűkebb és tágabb környezetünkkel foglalkozó témakörökhöz tudnak leginkább illeszkedni.

„Egy határon átnyúló régió, ahol a folyók összekötnek, nem elválasztanak.”

Tantárgy, évfolyam	Magyar nyelv és irodalom 1–4. évfolyam
Bevezető Kapcsolódó tartalom	<p>... cél, hogy a diákok megértsék a nemzet, a szűkebb közösség és az egyes ember kapcsolatát, viszonyulásait az élő és élettelen világhoz. Megismerjék kultúrájukat, annak gondolati, erkölcsi tartalmait, esztétikai értékeit. Ennek révén szellemileg és érzelmileg is kötődjenek ahhoz. Korosztályuknak megfelelően tudják értelmezni múltjukat, jelen környezetüket, önmagukat. A tanulókat fel kell készíteni arra, hogy ennek a kulturális hagyománynak követői és később gyarapítói legyenek.</p> <p>A magyar nyelv és irodalom tanítása nemcsak műveltségátadást, kompetenciafejlesztést jelent, érzelmi nevelést is. A diákok személyes boldogulásának, együttműködési képességeinek, társadalmi beilleszkedésének, kulturált viselkedésének az érzelmi fejlődésük az alapja.</p>
Interkulturális neveléshez kapcsolódó témakörök (feladatok és ismeretek) 1–2. évfolyam	<ul style="list-style-type: none"> • Népmesék, műmesék: • Helyem a közösségben – család, iskola, • Évszakok, ünnepkörök, hagyományok <p>Nemzeti ünnepeink, családi ünnepeink, Magyar hagyományok tisztelete, Az évszakok és ünnepek, jeles napok, népszokások, keresztény/keresztényen ünnepkör: karácsony, húsvét, pünkösd, Lakóhely hagyományainak megismerése</p>
Interkulturális neveléshez kapcsolódó témakörök (feladatok és ismeretek) 3-4. évfolyam	<ul style="list-style-type: none"> • Mesék, történetek, mondák, regék • Helyem a világban <p>Együttműködés, közösségformálás, Önismeret, társismeret, Kulturált véleménynyilvánítás</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ünnepkörök, hagyományok, mesterségek <p>Nemzeti ünnepeink, családi ünnepeink, Magyar hagyományok tisztelete, Az ünnepek,, jellemzői, körforgásuk, Lakóhely hagyományainak megismerése, Régi magyar mesterségek</p>

„Egy határon átnyúló régió, ahol a folyók összekötnek, nem elválasztanak.”

Tantárgy, évfolyam	Etika 1–4. évfolyam
Bevezető Kapcsolódó tartalom	<p><i>Az etika tantárgy alapvető célja az egyéni és közösségi identitás formálása, stabilizálása, az egyének és a csoportok közti együttműködés megteremtése. Ehhez járulnak hozzá a kulturális hagyományokban gyökerező erkölcsi elvek, társas szabályok megismertetése, az egyén gondolkodásában formálódó, a szocio-emocionális készségek fejlesztése.</i></p> <p><i>A tantárgy magába foglalja az ember fontos viszonyulásait társaihoz, közösségeihez, környezetéhez és önmagához. Ezzel olyan szintézist kínál a tanulóknak, amelyben eddigi személyes tapasztalatait és a más területeken megszerzett ismereteket reflektív módon vizsgálja. A tartalom szorosan kötődik más tantárgyak fejlesztési területeihez is.</i></p> <p><i>Az erkölcsi nevelés fő célja a tanuló erkölcsi érzületének és erkölcsi gondolkodásának fejlesztése, a tanuló segítése a társas szabályok, a viselkedésminták azonosításában és saját alakuló értékrendjének tudatosításában. Az egyént és a közösségeket érintő etikai elvek és az ezekből következő kérdések felismerése az árnyalt, a másik ember vagy csoport szempontjait is megértő gondolkodást fejleszti.</i></p>
Interkulturális neveléshez kapcsolódó témakörök (feladatok és ismeretek) 1-2. évfolyam	<ul style="list-style-type: none"> • Éntudat – Önismeret Gondolatok és érzelmek kifejezése • Család – Helyem a családban Családi és tágabb kapcsolatok, szerepek, ünnepek • Helyem az osztály közösségében Kommunikáció, kortárs kapcsolatok, konfliktuskezelés • A társas együttélés kulturális gyökerei: Nemzet Helyem a társadalomban, A lakóhely jellemzői, Közös ünnepek Az ünnepekhez való saját kapcsolódási pontok keresése (érzelmek, gondolatok), Az együttélés szabályai • Az európai kultúra hatása az egyén értékrendjére Kérdések a világról, Vallás, hit, Erkölcs
Interkulturális neveléshez kapcsolódó témakörök 3-4. évfolyam	<ul style="list-style-type: none"> • Önismeret • Érzelmek kezelése • Célok és tervek • Siker és kudarc értelmezése

Tantárgy, évfolyam	Környezetismeret 3–4. évfolyam
Bevezető Kapcsolódó tartalom	<p><i>A tantárgy legfontosabb célja, hogy a gyermekek életkori sajátosságaira, kognitív fejlődésére, valamint kíváncsiságára építve képessé tegye őket szűkebb és tágabb környezetük, valamint saját testük megismerésére, a változások megértésére, alapvető ok-okozati összefüggések meglátására.</i></p>
Interkulturális neveléshez kapcsolódó témakörök (feladatok és ismeretek)	<ul style="list-style-type: none"> • Hazánk, Magyarország Térképészeti gyakorlatok: Magyarország államhatárainak, szomszédos országainak megkeresése, megnevezése domborzati, illetve közigazgatási térképen Magyarország megyéinek, ezen belül a tanulók saját megyéjének, megyeszékhelyének, valamint Budapest megkeresése Magyarország közigazgatási térképén Lakóhelyhez közeli települések keresése, megnevezése térkép segítségével Fővárosunk néhány jellegzetes nevezetességének, épületeinek, hídjainak, közlekedésének megismerése tanulmányi kirándulás alkalmával, vagy képeken, multimédián keresztül

„Egy határon átnyúló régió, ahol a folyók összekötnek, nem elválasztanak.”

	<p>Saját lakóhely, a lakóhely kulturális és természeti értékeinek bemutatása tablón vagy bemutató formájában</p> <ul style="list-style-type: none"> • Testünk, egészségünk <p>Az emberek hasonló és különböző külső és belső tulajdonságai, az emberi hangulatok, magatartásformák megismerése megfigyelésekkel (egymáson, képen, szituációs játék során)</p> <p>Fogyatékossgal és megváltozott munkaképességgel rendelkezők elfogadásának ösztönzése szituációs játékokkal/beszélgetőkör kialakításával</p>
--	--

Tantárgy, évfolyam	Ének-Zene 1–4. évfolyam
Bevezető Kapcsolódó tartalom	<i>Az ének- zenei nevelés a tanuló identitástudatának kialakítása és személyiségfejlődése szempontjából kiemelkedő fontosságú. A zenei nevelés akkor lesz eredményes, ha kialakul a tanuló zenei anyanyelve, mely által hazájához, nemzetéhez értelmileg és érzelmileg egyaránt kötődik. A pedagógus munkájának érdemi szerepe van a gyermek iskolai életében, ennek hatása életre szóló, túlmutat az iskola falain.</i>
Interkulturális neveléshez kapcsolódó témakörök	Zeneművek, zenehallgatás

Tantárgy, évfolyam	Vizuális kultúra 1–4. évfolyam
Bevezető Kapcsolódó tartalom	<p><i>A tantárgy fontos célja, hogy a tanulók az iskolában megismerjék a magyarság által létrehozott legfontosabb képzőművészeti és építészeti műalkotásokat, nemzetünk hagyományos tárgykultúráját és díszítőművészetét. A tantárgy kulcsszerepet játszik a tanulók érzelmi fejlesztésében, mely az őket körülvevő világhoz való pozitív érzelmi viszonyulásuk kialakításának fontos eszköze. Ennek eredményeként elérendő cél, hogy a tanulók a magyar kultúrára büszkének legyenek, és kötődjenek szülőföldünk értékeihez.</i></p> <p><i>További fontos cél, hogy a tanulók ismerjék meg az európai és egyetemes vizuális kultúra legjelentősebb képzőművészeti és építészeti alkotásait, alakuljon ki bennük érdeklődés a vizuális jellegű művészetek iránt. Váljanak nyitottá a régmúlt korok, illetve az őket körülvevő XXI. század művészeti jelenségek befogadására.</i></p>
Interkulturális neveléshez kapcsolódó témakörök	Síkbeli és térbeli alkotások – Mese, fantázia, képzelet, személyes élmények

„Egy határon átnyúló régió, ahol a folyók összekötnek, nem elválasztanak.”

Általános iskola felső tagozat

Felső tagozatban – az interkulturális nevelés tekintetében- továbbra is, majd minden érintett tantárgy fókuszában a család, az otthon, a nemzet témakörei állnak. Tartalmilag, az egyetemes történelem tanításával szélesedik a látókör, belépünk az európai kultúrkörbe, a diákoknak lehetőségük nyílik nagyobb kitekintést kapni a társadalmi, politikai rendszerek összefüggésében is. A történelem kerettanterve több általános európai jelenséget is konkrét magyar példákon keresztül mutat be. A szakmai indoklás szerint: *Ez a megközelítés hozzásegíti a tanulót, hogy megértse és méltányolja a magyarság, a magyar nemzet, illetve Magyarország sajátos helyzetéből adódó jelenségeket és folyamatokat, így alakulhat ki benne a tényeken alapuló reális és pozitív nemzettudat, és ezáltal erősödhet benne a hazaszeretet érzése.* A hon- és népismeret tantárgyban a magyar néphagyomány bemutatása mellett megjelennek a Magyarországon élő nemzetiségekről való ismeretátadás témaköre is, lehetőséget kínálva jelen projekt számára is, a tananyag konkrét témaköreihez való illeszkedéshez. Az etika és az állampolgári ismeretek esetében hangsúlyosan jelen vannak az önismeret a társas együttélés témakörei is, ugyanakkor a családról való gondolkodás esetén a kerettanterv kevésbé reagál a jelenkori családmodellek sokszínűségére. *(Család; a családi szocializáció jellemzői, a hagyományos családmmodell).* Az interkulturális nevelési programoknak a fentebb felsorolt tantárgyak mindegyikében van létjogosultsága és tere is, továbbá a vizuális kultúra és dráma és színház tantárgyakban is több témakörhöz is kapcsolódhatunk.

Tantárgy, évfolyam	Magyar nyelv és irodalom 5-8. évfolyam
Bevezető Kapcsolódó tartalom	<p>... cél, hogy a diákok megértsék a nemzet, a szűkebb közösség és az egyes ember kapcsolatát. Megismerjék kultúrájukat, annak gondolati, erkölcsi tartalmait, esztétikai értékeit. Ennek révén szellemileg és érzelmileg is kötődjenek ahhoz. Korosztályuknak megfelelően tudják értelmezni múltjukat, jelen környezetüket, önmagukat. A tanulókat fel kell készíteni arra, hogy ennek a kulturális hagyománynak értői és később formálói legyenek.</p> <p>Őrizték meg kíváncsiságukat, nyitottságukat, s váljanak olvasó emberekké. Olyan olvasó emberekké, akik a képzési szakasz végére már a művek elsődleges jelentése mögé látnak, azaz többféle olvasási és értelmezési stratégiával rendelkeznek, az általuk olvasott szövegeket képesek mérlegelve végiggondolni. Össze tudják kapcsolni a már meglévő ismereteiket az olvasott, hallott vagy a digitális szövegek tartalmával, képesek meglátni és kiemelni az összefüggéseket.</p> <p>Cél a gondolkodásra tanítás – a tanulók kíváncsiságának és alkotókedvének megtartásával. A tantárgy tanításának kiemelt célja a tanulók műveltségi szintjének folyamatos növelése, melynek révén korosztályuknak, érettségüknek megfelelő ismeretekkel rendelkeznek, s ezeket az ismereteket rendszerben látják, értelmezni tudják azokat.</p> <p>Elérendő cél az önfejlesztés igényének kialakítása a tanulóknál. Az irodalmi művek sokfélesége biztosítja kíváncsiságuk felkeltését és megtartását, önmaguk megértésének lehetőségét.</p>
Interkulturális neveléshez kapcsolódó témakörök (feladatok és ismeretek) 5-6. évfolyam	<p>Magyar nyelv</p> <ul style="list-style-type: none"> • A kommunikáció alapjai • Könyv- és könyvtárhasználat, a kultúra helyszínei • Szabadon felhasználható órakeret <p>Irodalom</p> <ul style="list-style-type: none"> • Család, otthon, nemzet – kisebbségi alkotások (mese, monda, mítosz) és lírai alkotások • Hősök az irodalomban • Szeretet, hazaszeretet, szerelem • Szabadon felhasználható órakeret

„Egy határon átnyúló régió, ahol a folyók összekötnék, nem elválasztanak.”

<p>Interkulturális neveléshez kapcsolódó témakörök (feladatok és ismeretek) 7-8. évfolyam</p>	<p>Magyar nyelvtan</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kommunikáció, a digitális írásbeliség fejlesztése • A magyar nyelv társadalmi és földrajzi változatai, szóalkotási módok – játékos feladatokkal Anyanyelv, idegen nyelv, nemzetiségi nyelv összevetése • Könyvtárhasználat • Nyelvtörténet, a nyelvrokonság kérdései - játékosan A nyelvek osztályozása nyelvtípusok szerint Nyelvünk eredete, rokonsága Nyelvtörténet, nyelvm emlékek Nyelvújítás <p>Irodalom</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kárpát-medencei irodalmunk a 20. század első felében „Vérző Magyarország” – Trianon a magyar irodalomban • A 20. századi történelem az irodalomban (világháborúk, holokauszt, romaholokauszt, a kommunista diktatúra áldozatai, 1956) A történelmi traumák megjelenése az irodalmi alkotásokban Diktatúrák és áldozatok, erkölcsi dilemmák és konfliktusok ábrázolása a hatalom és a kiszolgáltatott egyének között. Az irodalmi művek alapján az egyes emberek erkölcsi felelősségének tudatosítása Egyes olvasott szövegek jellegzetes poétikai-retorikai alakzatainak megfigyelése
--	---

Tantárgy, évfolyam	Történelem 5-8. évfolyam
<p>Bevezető Kapcsolódó tartalom</p>	<p><i>A történelemtanítás és -tanulás célja, hogy a tanuló megismerkedjen a történettudomány, valamint a hagyomány által legfontosabbnak elismert történelmi tényekkel, szereplőkkel, eseményekkel, történetekkel és folyamatokkal, valamint tudatosodjon benne nemzeti hovatartozása. Ismerkedjen meg a kulturális kódrendszer legalapvetőbb elemeivel, amelyek lehetővé teszik, hogy azonosuljon kultúránk alapértékeivel. A történelem tantárgy tantervének középpontjában a magyar nemzet és Magyarország története áll. A tantervi szabályozás irányítóelve, hogy a magyar történelmet általában kontinuitásában, az európai, illetve egyetemes történelmet szigetszerűen tárgyalja. A kerettanterv több általános európai jelenséget is konkrét magyar példákra keresztül mutat be. Ennek révén a tanuló a magyar történelmi jelenségeket elsősorban nem általános modellek alapján, hanem a konkrét történelmi helyzet jellegzetességeit figyelembe véve tanulmányozhatja. Ez a megközelítés hozzásegíti a tanulót, hogy megértse és méltányolja a magyarság, a magyar nemzet, illetve Magyarország sajátos helyzetéből adódó jelenségeket és folyamatokat, így alakulhat ki benne a tényeken alapuló reális és pozitív nemzettudat, és ezáltal erősödhet benne a hazaszeretet érzése.</i></p>
<p>Interkulturális neveléshez kapcsolódó témakörök (feladatok és ismeretek) 5-6. évfolyam</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Személyes történelem Körülöttem a történelem Címer, zászló, pecsét, az idő mérése • Új látóhatárok földrajzi felfedezések • A magyar nemzeti ébredés és polgárosodás kora • Élet a kora újkori Magyarországon A reformkor
<p>Interkulturális neveléshez kapcsolódó</p>	<ul style="list-style-type: none"> • A modern kor születése A nemzeti eszme és a birodalmak kora • A dualizmus kora: felzárkózás Európához

„Egy határon átnyúló régió, ahol a folyók összekötnék, nem elválasztanak.”

<p>témakörök (feladatok és ismeretek) 7-8. évfolyam</p>	<p>A millenniumi Magyarország A soknemzetiségű ország. A zsidó emancipáció, a hazai zsidóság szerepe a magyarországi modernizációban. A cigányság helyzete, hagyományos mesterségek. A millenniumi ünnepek. A legjelentősebb kulturális alkotások.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Az első világháború és következményei Magyarország területi, népességi és gazdasági veszteségei. • Totális diktatúrák A nemzetiszocializmus: fajelmélet és antiszemitizmus. • A Horthy-korszak Társadalmi rétegződés és érintkezési formák Magyarországon. • A második világháború A náci koncentrációs és megsemmisítő táborok. Az európai és magyarországi zsidótörvények. Kísérlet az európai és a magyar zsidóság és cigányság elpusztítására. Áldozatok és bűnösök, felelősség és embermentés: néhány kiemelkedő példa. • A megosztott világ • Magyarország szovjetizálása Háborús pusztítás és szovjet megszállás, deportálások a szovjet munkatáborokba. Bűnbakká tett németek és magyarok – kitelepítések, lakosságcsere. • A forradalomtól az ezredfordulóig • Együttélés a Kárpát-medencében Határon túli magyarlakta területek. Fordulópontok a határon túli magyarok történetében: a történelmi Magyarország felosztása, a revízió, magyarelles megtorlások, rendszerváltoztatás. A kisebbségi lét nehézségei egykor és ma: adminisztratív intézkedések és mindennapok. Kivándorlás és asszimiláció. Magyarország nemzetiségi arányainak változása. Az asszimiláció folyamata. Fordulópontok a nemzetiségek történetében: 1848–49-es szabadságharc, a történelmi Magyarország felosztása, a magyarországi németek kitelepítése. A hazai cigány/roma népesség története. A nemzetiségi jogok a mai Magyarországon. • Népesedés és társadalom A migráció. A modern/ipari társadalom (egyenjogúság és individualizmus).- A női szerepek változásának áttekintése a történelem során • A demokratikus állam • Régiók története Magyarország és az Európa Unió Közép-Európa Az Amerikai Egyesült Államok India Kína A Közel-Kelet • Mérlegen a magyar történelem Lányomaink a nagyvilágban A magyar megmaradás kérdései
--	--

„Egy határon átnyúló régió, ahol a folyók összekötnek, nem elválasztanak.”

Tantárgy, évfolyam	Etika 5-8. évfolyam
Bevezető Kapcsolódó tartalom	<p>Az etika tantárgy alapvető célja az egyéni és közösségi identitás formálása, stabilizálása, az egyének és a csoportok közti együttműködés megteremtése. Ehhez járulnak hozzá a kulturális hagyományokban gyökerező erkölcsi elvek, a társas szabályok megismertetése, az egyén gondolkodásában formálódó, szocio-emocionális készségek fejlesztése.</p> <p>Az etika tantárgy felkészíti a tanulót az egyéni életvezetésének és társas környezetének erkölcsi szempontból történő mérlegelésére, miközben saját tudását vizsgálja és fejleszti. Eszközei a kérdezés, a rejtett nézetek és a dilemmák feltárása, az érvelés, a meggyőzés, a meggyőződés, a társadalmi normák és a közösségi értékek értelmezése.</p>
Interkulturális neveléshez kapcsolódó témakörök	<ul style="list-style-type: none"> • Éntudat – Önismeret • Család – Helyem a családban • Társas tudatosság és társas kapcsolatok – Helyem a társas-lelkületi közösségekben • A társas együttélés kulturális gyökerei: Nemzet – helyem a társadalomban • A természet rendjének megőrzése, a fenntartható jövő • Az európai kultúra emberképe, hatása az egyén értékrendjére

Tantárgy, évfolyam	Hon- és népismeret Kötelező tantárgy, amely az 5–8. évfolyamok valamelyikén, legalább egy tanéven keresztül
Bevezető Kapcsolódó tartalom	<p>A hon- és népismeret tartalmazza a népünk kulturális örökségére leginkább jellemző sajátosságokat, nemzeti kultúránk nagy múltú elemeit, a magyar néphagyományt. Teret biztosít azoknak az élményszerű egyéni és közösségi tevékenységeknek, amelyek a család, az otthon, a lakóhely, a szülőföld, a haza, a Kárpát-medence, a magyar nemzet és a Magyarországon élő népek megismeréséhez, megbecsüléséhez, velük való azonosuláshoz vezetnek. Segíti a közösségi, nemzeti azonosságtudat kialakítását. Megalapozza és áthatja a különböző tanítási területeket. Rendszerezett ismeretanyagként lehetőséget teremt a magyar népi kultúra értékeinek megismerésére, a különböző kultúrákat, a környezet értékeit megbecsülő és védő magatartás, illetve a szociális érzékenység kialakítására.</p>
Interkulturális neveléshez kapcsolódó témakörök	<p>Egy-egy témakör komplex megismerése, élményszerű feldolgozása megvalósítható témahetek, tematikus hetek vagy projektnapok keretében is, amelyek lehetővé teszik az ismeretek többféle kontextusban történő vizsgálatát.</p> <p>Ajánlott témák témahetek, tematikus hetek, projekt napok:</p> <ul style="list-style-type: none"> • A lokális értékek felfedezése: Szülőföldünk értékei • A közösségi élet működésének megismerése. Pl. Községi alkalmak: társas munkák, vásár • Ünnepek a családban és a közösségben: Pl. Karácsonyi népszokások • Hungarikumok <p>Témakörök:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Az én világom • Találkozás a múlttal • Örökségünk, hagyományaink, nagyjaink

Tantárgy, évfolyam	Állampolgári ismeretek 8. évfolyam (új tantárgy)
Bevezető Kapcsolódó tartalom	<p>Az állampolgári ismeretek tantárgy koncepciójának kialakításában, a nevelési-oktatási szakaszok tervezésekor meghatározó szerepet játszottak azok a társadalmi elvárások, amelyek szerint a mindennapi életben történő eligazodás, az állampolgári létezéshez szükséges ismeretek, készségek, képességek elsajátítása, összességében a felnőttkori szerepekre való</p>

„Egy határon átnyúló régió, ahol a folyók összekötnek, nem elválasztanak.”

	<p>felkészülés már az általános iskola záró szakaszában jelenjen meg. Fontos szerepet kap az a szakmai igény, hogy a demokratikus gondolkodás és a hazaszeretet megalapozása és erősítése már az általános iskolai nevelés időszakában kezdődjön meg.</p> <p>Az állampolgári ismeretek tantárgy tanulása révén a tanuló támpontokat kap a mindennapi életben történő tájékozódásához. Az alapvető ismeretek elsajátításán túl lehetőség nyílik a készség- és képességfejlesztésre, olyan tevékenységek kipróbálására és gyakorlására, amelyek segítik felkészülését a felnőtt szerepekre, megalapozzák a tájékozott, nyitott és érdeklődő személyiség és felelős polgári mentalitás kialakulását. A tantárgy fontos terepe a közösségért történő felelősségvállalás kialakításának, hazaszeretet, a nemzeti öntudat kialakításának és megerősítésének, a haza iránti kötelezettségek megismerésének.</p>
Interkulturális neveléshez kapcsolódó témakörök	<ul style="list-style-type: none"> • Család; a családi szocializáció jellemzői, a hagyományos családmodell • A család gazdálkodása és pénzügyei • Településünk, lakóhelyünk megismerése • Nemzet, nemzetiség; a haza iránti kötelezettségeink • A magyar állam alapvető intézményei, az állam szerepe a gazdaságban • Mindennapi ügyintézés; felkészülés a felnőttkori szerepekre, feladatokra • A fogyasztóvédelem alapjai • A nagy ellátórendszerek: köznevelés, egészségügy és szociális ellátás

Tantárgy, évfolyam	Ének-zene 5-8. évfolyam
Bevezető Kapcsolódó tartalom	<p>Az ének-zene tanításának legfőbb célja a tanulók zenei anyanyelvi ismereteinek bővítése. Fo cél továbbá, hogy a megalapozott zenei képességek továbbfejleszjenek. Középpontban továt is a zenei aktivitás, ezen belül az éneklés áll. A kerettantervben két évre vonatkozó óraker vannak feltüntetve, melyek a különböző órai tevékenységek egymáshoz viszonyított ará jelzik. A tematikai egységek és a tartalmak az oktatás gyakorlatában átfedik egymást.</p>
Interkulturális neveléshez kapcsolódó témakörök	<ul style="list-style-type: none"> • Zeneművek/Népdalok, műdalok • Zeneművek/Zenehallgatási anyag

Tantárgy, évfolyam	Vizuális kultúra 5-8. évfolyam
Bevezető Kapcsolódó tartalom	<p>A tantárgy fontos célja, hogy a tanulók az iskolában megismerjék a magyarság által létrehozott legfontosabb képzőművészeti és építészeti műalkotásokat, nemzetünk hagyományos tárgykultúráját és díszítőművészetét. A tantárgy kulcsszerepet játszik a tanulók érzelmi fejlesztésében, mely az őket körülvevő világhoz való pozitív érzelmi viszonyulásuk kialakításának fontos eszköze. Ennek eredményeként elérendő cél, hogy a tanulók a magyar kultúrára büszkének legyenek, és kötődjenek szülőföldünk értékeihez. További fontos cél, hogy a tanulók ismerjék meg az európai és egyetemes vizuális kultúra legjelentősebb képzőművészeti és építészeti alkotásait, alakuljon ki bennük érdeklődés a vizuális jellegű művészetek iránt. Váljanak nyitottá a régmúlt korok, illetve az őket körülvevő XXI. század művészeti jelenségek befogadására</p>
Interkulturális neveléshez kapcsolódó témakörök	<ul style="list-style-type: none"> • Vizuális művészeti jelenségek – Alkotások, stílusok • Vizuális művészeti jelenségek – Személyes vizuális tapasztalat és reflexió • Médiumok sajátosságai – Médiumok jellemző kifejezőeszközei • Tér és időbeli viszonyok – Tér és idő vizuális megjelenítésének lehetőségei • Vizuális információ és befolyásolás – Kép és szöveg üzenete • Környezet: Technológia és hagyomány – Hagyomány, design, divat • Környezet: Technológia és hagyomány – Tárgyak, terek, funkció

„Egy határon átnyúló régió, ahol a folyók összekötnek, nem elválasztanak.”

Tantárgy, évfolyam	Dráma és színház 5–8. évfolyamok valamelyikén, legalább egy tanéven
Bevezető Kapcsolódó tartalom	<i>A dráma és színház tanítása olyan művészeti és művészetpedagógiai tevékenység, amelynek célja az élményeken keresztül történő megértés, valamint a kommunikáció, a kooperáció, a kreativitás fejlesztése, az összetartozás érzésének erősítése. A dráma és színház kreatív folyamata szolgálja a tanulók ön- és társismeretének gazdagodását, segíti az oldottabb és könnyebb kapcsolatépítést és kapcsolatfenntartást.</i> <i>A tanulói tevékenységek a gondolatok és érzelmek kifejezését, ezzel együtt különböző drámai és színházi kifejezési formák megismerését, alkalmazásuk elsajátítását és értelmezését szolgálják. A dramatikus tevékenység gyakorlása és tanulása hozzájárul az önazonosság erősítéséhez és a nemzeti, helyi vagy nemzetiségi közösségi tudat kialakításához.</i>
Interkulturális neveléshez kapcsolódó témakörök	A dráma és színház tantárgy szervezése megvalósulhat projektnapok, témahét vagy tematikus hét keretében, továbbá tömbösítve <ul style="list-style-type: none"> • Szabályjátékok, népi játékok • Dramatikus játékok (szöveggel, hanggal, bábbal, zenével, mozgással, táncsal) • Rögtönzés • Saját történetek feldolgozása • Műalkotások feldolgozása • Színházi előadás megtekintése

Gimnázium 9-12. évfolyam

A gimnáziumi történettanítás hasonló módszertant követ, mint a felsőtagozat, ugyanakkor nagyobb hangsúlyt kap az ismeretek szintetizálására való képesség elsajátításának szükségessége, a tudásátadás mellett a kompetenciafejlesztés is. A történelemtanítás esetében tartalmilag nagyobb hangsúllyal van jelen az Európán kívüli világ és jelen vannak a társadalmi és geopolitikai összefüggések megértése irányuló tanegységek. Ugyanakkor a kerettanterv összesen 6 órában szerepelteti *A világ a 21. században* témakört, amely az alábbiakat foglalja magába:

Az átalakuló világ:

- *A világgazdaság hagyományos centrumai: az Amerikai Egyesült Államok és szövetségesei.*
- *A világpolitika és világgazdaság új súlypontjai: Oroszország, Kína.*
- *Óriásvállalatok a globális térben.*

Fogalmak: modern kori migráció, multikulturalizmus, párhuzamos társadalom, népességrobbanás, iszlamizmus, terrorizmus, globalizáció. (Ezek a fogalmak kizárólag a gimnáziumi történelem tanítás kerettantervében szerepelnek).

A globális világ:

- *Demográfiai változások, népmozgások.*
- *Az iszlamizmus térhódítása.*
- *A kereszténység helyzete a globalizálódó világban.*
- *Válsággócok, helyi konfliktusok és terrorizmus.*
- *Globalizáció és kultúra.*
- *A hagyományos és új identitások – értékek és értékválság.*
- *Demokratikus közbeszéd és politikai korrektség.*

Külön témakör foglalkozik a Magyarországi nemzetiség kérdéskörével. Az állampolgári ismeretekben a nemzettudat és a lokálpatriotizmus mellett megjelenik a demokráciagyakorlás és az aktív állampolgárság kérdésköre is. A fentiekén kívül a vizuális kultúra, a mozgókép kultúra és

„Egy határon átnyúló régió, ahol a folyók összekötnek, nem elválasztanak.”

médiaismeret, a dráma és színház tantárgyak témakörei is lehetőséget kínálnak az interkulturális tartalmak becsatornázására és a partnerségi együttműködésre.

Tantárgy, évfolyam	Magyar nyelv és irodalom 9-12. évfolyam
Bevezető Kapcsolódó tartalom	<p><i>A magyar nyelv és irodalom tantárgynak ezért van kitüntetett szerepe: gondolkodni tanít, ismereteket ad át, szellemi, erkölcsi örökséget hagyományoz. Egy nép szimbolikus szövegei többnyire irodalmi alkotások, amelyek a legszorosabb összetartozást fejezik ki. Ezek olvasása, tanítása személyiséget formál, fejleszti a szépérzékét, az ítélőképességet, az erkölcsi érzékenységet. Ezzel a magyar nyelv és irodalom tantárgy az érzelmi nevelés egyik legfontosabb eszköze.</i></p> <p><i>Kultúránk, benne irodalmunk magyarul született meg, és ezen a nyelven formálódik tovább. A magyar irodalom a Kárpát-medence magyarságának irodalma. Nyelvünk, történelmünk, kultúránk közös. Kulturális értelemben egy nemzet vagyunk. Ezért a magyar nyelv és irodalom tantárgy is a Kárpát-medencei magyarság irodalmát, szellemi örökségét egységesen és egységben kezeli.</i></p>
Interkulturális neveléshez kapcsolódó témakörök	<ul style="list-style-type: none"> • Kommunikáció – fogalma, eszközei, típusai, zavarai; digitális kommunikáció • Az irodalom ősi formái. Mágia, mítosz, mitológia

Tantárgy, évfolyam	Történelem 9-12. évfolyam
Bevezető Kapcsolódó tartalom	<p><i>A történelemtanítás és -tanulás célja, hogy a tanuló megismerkedjen a történettudomány, valamint a hagyomány által legfontosabbnak elismert történelmi tényekkel, szereplőkkel, eseményekkel, történetekkel és folyamatokkal, valamint tudatosodjon benne nemzeti hovatartozása. Ismerkedjen meg a kulturális kódrendszer legalapvetőbb elemeivel, amelyek lehetővé teszik, hogy azonosuljon kultúránk alapértékeivel. A történelem tantárgy tantervének középpontjában a magyar nemzet és Magyarország története áll.</i></p> <p><i>A tantervi szabályozás irányítóelve, hogy a magyar történelmet általában kontinuitásában, az európai, illetve egyetemes történelmet szigetszerűen tárgyalja. A kerettanterv több általános európai jelenséget is konkrét magyar példákra keresztül mutat be. Ennek révén a tanuló a magyar történelmi jelenségeket elsősorban nem általános modellek alapján, hanem a konkrét történelmi helyzet jellegzetességeit figyelembe véve tanulmányozhatja. Ez a megközelítés hozzásegíti a tanulót, hogy megértse és méltányolja a magyarság, a magyar nemzet, illetve Magyarország sajátos helyzetéből adódó jelenségeket és folyamatokat, így alakulhat ki benne a tényeken alapuló reális és pozitív nemzettudat, és ezáltal erősödhet benne a hazaszeretet érzése.</i></p>
Interkulturális neveléshez kapcsolódó témakörök (feladatok és ismeretek)	<ul style="list-style-type: none"> • A magyar nép eredete és az Árpád-kor Magyar őstörténet és honfoglalás • A kora újkor A földrajzi felfedezések • A felvilágosodás kora A francia forradalom és hatása (A forradalom kitörése és az Emberi és polgári jogok nyilatkozata.)

„Egy határon átnyúló régió, ahol a folyók összekötnek, nem elválasztanak.”

	<ul style="list-style-type: none"> • Magyarország a 18. században Magyarország újranépesülése és újranépesítése (A belső vándorlás, a szervezett betelepítés és az öntevékeny betelepülés, A többnyelvű és többvallású ország.) • Új eszmék és az iparosodás kora Liberalizmus, nacionalizmus és konzervativizmus • A reformkor A reformkor fő kérdései (A magyar nyelv ügye és a nemzetté válás, A jobbágykérdés: örökváltás, kárpótlás, A polgári alkotmányosság kérdése, Széchenyi és Kossuth programja és vitája) • A forradalom és szabadságharc A forradalom céljai és eredményei A szabadságharc főbb eseményei és kiemelkedő szereplői
<p>Interkulturális neveléshez kapcsolódó témakörök (feladatok és ismeretek)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • A nemzetállamok születése és a szocialista eszmék megjelenése A szocializmus és a munkásmozgalom A polgári nemzetállam megteremtése (Németország, Amerikai Egyesült Államok, Japán) • A dualizmus kori Magyarország A nemzeti és nemzetiségi kérdés, a cigányság helyzete • Az átalakulás évei A trianoni békediktátum • A két világháború között A kommunista Szovjetunió A Nyugat és a gazdasági világválság A nemzetiszocialista Németország • A második világháború A holokauszt Az ország pusztulása, deportálások a GULAG-ra • A két világháború között szembenállása A kétpólusú világ kialakulása (ENSZ megalapítása, Kitelepítések és lakosságcserek a háború után.) A gyarmatok felszabadulása • Háborútól forradalomig A szovjetizálás Magyarországon A Rákosi-diktatúra • Az 1956-os forradalom és szabadságharc • A kádári diktatúra • A kétpólusú világ és felbomlása • A rendszerváltoztatás folyamata • A világ a 21. században • Magyarország a 21. században A demokrácia működése Magyarországon A magyar bel- és külpolitika főbb jellemzői Magyarország és az Európai Unió • A magyarság és a magyarországi nemzetiségek a 20-21. században A határon túli magyarok A magyarországi nemzetiségek, a magyarországi cigányság

<p>Tantárgy, évfolyam</p>	<p>Állampolgári ismeretek 12. évfolyam</p>
<p>Bevezető Kapcsolódó tartalom</p>	<p><i>Az állampolgári ismeretek tantárgy tanulása hozzájárul a tanuló egyéni és családi szocializációjának pozitív alakulásához, az aktív és felelős állampolgári magatartás megalapozásához, a szabadságértékek és a társadalmi normák belsővé válásához, nemzeti</i></p>

„Egy határon átnyúló régió, ahol a folyók összekötnék, nem elválasztanak.”

	<i>azonosságtudat és a hazaszeretet erősödéséhez, a haza iránti kötelezettségek megismeréséhez, a fenntartható fejlődés feltételeinek megértéséhez és a felnőtt szerepekre való eredményes felkészüléséhez.</i>
Interkulturális neveléshez kapcsolódó témakörök	<ul style="list-style-type: none"> • A család, a családi szocializáció • Szabadság és felelősség; jogok és kötelezettségek, a társadalmi felelősségvállalás • Nemzet, nemzettudat; lokálpatriotizmus, hazafiság, honvédelem • A magyar állam intézményei; az állam gazdasági szerepvállalása

Tantárgy, évfolyam	Ének-zene 9–10. évfolyam
Bevezető Kapcsolódó tartalom	<i>A kilencedik és tizedik évfolyamokon a zenei nevelés célja a nemzeti és az európai azonosságtudat erősítése, a hagyományos és a mai kulturális értékek megismertetése, a tudás gazdagítása a zeneművészet eszközeivel. Cél továbbá, hogy a műalkotások által közvetített magatartásminták segítsék a nemzethez, közösséghez való viszony elmélyítését és járuljanak hozzá a tanulók személyiségfejlődéséhez, szocializációjához, mely egyúttal egy közösség fennmaradásának biztosítója is.</i>
Interkulturális neveléshez kapcsolódó témakörök	<ul style="list-style-type: none"> • Zeneművek /Énekes anyag • Zeneművek/Zenehallgatási anyag

Tantárgy, évfolyam	Vizuális kultúra 9–10. évfolyam
Bevezető Kapcsolódó tartalom	<i>A tantárgy fontos célja, hogy a tanulók az iskolában megismerjék a magyarság által létrehozott legfontosabb képzőművészeti és építészeti műalkotásokat, nemzetünk hagyományos tárgykultúráját és díszítőművészetét. A tantárgy kulcsszerepet játszik a tanulók érzelmi fejlesztésében, mely az őket körülvevő világhoz való pozitív érzelmi viszonyulásuk kialakításának fontos eszköze. Ennek eredményeként elérendő cél, hogy a tanulók büszkéek legyenek a magyar kultúrára, és kötődjenek szülőföldünk értékeihez. További fontos cél, hogy a tanulók ismerjék meg az európai és egyetemes vizuális kultúra legjelentősebb képzőművészeti és építészeti alkotásait, alakuljon ki bennük érdeklődés a vizuális jellegű művészetek iránt, váljanak nyitottá a régmúlt korok, illetve a XXI. század művészeti jelenségeinek befogadására.</i>
Interkulturális neveléshez kapcsolódó témakörök	<ul style="list-style-type: none"> • Korszak, stílus, műfaj • Kortárs művészeti jelenségek – Művészi koncepció, személyes és társadalmi üzenet • A vizuális közlés hatásmechanizmusa – Vizuális információfeldolgozás • Digitális képalkotás, közösségi média – Digitális tartalom-előállítás, személyesség • Design, divat, identitás – Tervezett környezet, azonosulás • Környezet és fenntarthatóság – Természeti és tervezett környezet egyensúlya

Tantárgy, évfolyam	Dráma és színház 12. évfolyam
---------------------------	--

„Egy határon átnyúló régió, ahol a folyók összekötnek, nem elválasztanak.”

<p>Bevezető Kapcsolódó tartalom</p>	<p>A dráma és színház tanítása olyan művészeti és művészetpedagógiai tevékenység, amelynek célja az élményeken keresztül történő megértés, valamint a kommunikáció, a kooperáció, a kreativitás fejlesztése, az összetartozás érzésének erősítése. A dráma és színház kreatív folyamata szolgálja a tanulók ön- és társismeretének gazdagodását, segíti az oldottabb és könnyebb kapcsolatépítést és kapcsolatfenntartást.</p> <p>A tanulói tevékenységek a gondolatok és érzelmek kifejezését, ezzel együtt különböző drámai és színházi kifejezési formák megismerését, alkalmazásuk elsajátítását és értelmezését szolgálják. A dramatikus tevékenység gyakorlása és tanulása hozzájárul az önazonosság erősítéséhez és a nemzeti, helyi vagy nemzetiségi közösségi tudat kialakításához.</p>
<p>Interkulturális neveléshez kapcsolódó témakörök</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Szabályjátékok • Dramatikus játékok (szöveggel, hanggal, bábbal, zenével, mozgással, tánccal) • Rögtönzés • Saját történetek feldolgozása • Műalkotások feldolgozása • Kortárs dráma és színház • Színháztéka tevékenység (vers- és prózamondás, jelenet, előadás) • Színházi előadás megtekintése

<p>Tantárgy, évfolyam</p>	<p>Mozgóképkultúra és médiaismeret 11–12. évfolyam</p>
<p>Bevezető Kapcsolódó tartalom</p>	<p>A tantárgy alapvető a kommunikációs kompetenciák fejlesztésében. A nekünk szóló vagy a minket elérő üzenetek nagy részét audiovizuális médiaüzenetek formájában fogalmazzuk vagy osztjuk meg, ahogy mondandónk egyre nagyobb részét is ilyen formában tesszük közzé. A kommunikáció folyamatában a tanulók nyitottan, érzékenyen és kritikusan viszonyulnak mások véleményéhez, illetve konstruktív párbeszéd folytatására törekednek. Az egyes projektek megvalósításakor a generációk közti párbeszéd is megvalósul, hiszen sokszor a tágabb társas környezet, a család, a felnőtt segítők világa is bevonódik a munkafolyamatokba.</p> <p>A tantárgy fejleszti a digitális kompetenciákat, mivel a mozgóképi és mediális kommunikáció ma már döntően a digitális környezetben valósul meg. A mozgókép és médiaismeret a digitális eszközhasználati képességeket a társadalmi nyilvánosságban való részvétel, a digitális állampolgárság szempontjából kontextualizálja. A tantárgy fejleszti a logikai, gondolkodási kompetenciákat, ami a problémák azonosításában, a kérdések megfogalmazásában, az összefüggések keresésében és értékelésében, a logikus ok-okozati érvelés alkalmazásában, az egyes folyamatok következményeinek a kiszámításában nyilvánulhat meg.</p>
<p>Interkulturális neveléshez kapcsolódó témakörök (feladatok és ismeretek)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • A média fogalma és kifejezőeszközei: műfajok, eszközök, írott és elektronikus sajtó; a hír fogalma, típusai; a hírérték. • A tömegkommunikáció fogalma, eszközei: nyilvánosság, hálózati kommunikáció, nonprofit és kereskedelmi, a közszolgálati és a közösségi média szerepe; a tömegtájékoztatás eszközei, felelőssége; az online kommunikáció lehetőségei és veszélyei. • Tudatos médiahasználat az egyén és a társadalom szempontjából: szellemi önvédelem, a kereskedelmi célú médiatartalmak kezelése – tudatos fogyasztói magatartás kialakítása; az információbiztonság, a közszféra és a magánszféra a médiában. • A média társadalmi szerepe, használata: médiaetika, médiaszabályozás, információáramlás irányítása, a véleményformálás lehetőségei, feladatai. • A mozgóképi közlés mód kifejezőeszközei; szövegpítkezés a hagyományos és az új médiában, képi eszközök a digitalizáció előtt és most; az audiovizuális elemek

„Egy határon átnyúló régió, ahol a folyók összekötnek, nem elválasztanak.”

	<p>esztétikai szerepe a művészi alkotásoknál és céljai a kereskedelmi célú tartalomszolgáltatásban.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kultúra és tömegkultúra: hatása az egyénre és a társadalomra; esztétikai minőség és a fogyasztói társadalom kölcsönhatása; jelenségek a médiában és a filmművészetben – sztárok, szerepek, sztereotípiák, életformák; a virtuális valóság. • A magyar film: alkotók és alkotások; a magyar filmművészet jelentősége és értékei a nemzeti kultúrában; a magyar film korszakai, sajátosságai; jeles magyar rendezők és színészek.
--	--

Szakképző iskola 9-11. évfolyam

Ebben az iskolatípusban a szakmai tantárgyak mellett összevont közismereti tantárgyak szerepelnek, melyeknek az ismeretátadás mellett deklarált céljuk az önismeretfejlesztés, a társaskompetenciák erősítése, a szemléletformálás, a kritikai gondolkodás fejlesztése, a hétköznapi élethelyzetek kihívásaival való megküzdés és a világban való eligazodás támogatása. Ez a támogató attitűd horizontálisan, minden tantárgynál jelen van. A kerettantervek írói az ismeretátadás mellett kiemelt szerepet szántak a kompetenciafejlesztésnek. Mind a (KOMA Kommunikáció) – magyar nyelv és irodalom, Történelem és állampolgári ismeretek, Osztályközösség-építés (OKÉ). A tanórák kerettantervei lehetőséget kínálnak folyamatba ágyazott interkulturális nevelési programok megvalósításra. Ugyanakkor az alábbi táblázatból kitűnik, hogy a rendelkezésre álló órakeretek szűkre szabott időbeli lehetőséget biztosítanak a kerettantervi témakörökben való elmélyülésnek:

A közismereti tantárgyak óraelosztása

Tantárgyak	9. évfolyam	10. évfolyam	11. évfolyam
Magyar – Kommunikáció	2 óra	1 óra	–
Idegen nyelv	2 óra	2 óra	2 óra
Matematika	2 óra	1 óra	–
Társadalomismeret	2 óra	1 óra	–
Természetismeret	3 óra	–	–
Testnevelés*	5 óra	5 óra	5 óra***
Osztályközösség-építő Program	1 óra	1 óra	1 óra
<i>Szabadon tervezhető órakeret**</i>	<i>1 óra</i>	<i>0 óra</i>	<i>1,5 óra</i>
Összesen:	18 óra	11 óra	9,5 óra

* A nemzeti köznevelési törvény értelmében az iskoláknak az adott osztályokban csak azokon a tanítási napokon kell megszervezniük a mindennapos oktatást (legalább napi egy testnevelés óra keretében), amelyeken közismereti vagy szakmai elméleti oktatás is folyik. Ha ennek eredményeként a heti öt testnevelés óra nem teljesíthető, a fennmaradó órák a szabad órakeret részévé válnak, így annak felhasználásáról az intézmények dönthetnek.

** A szabadon tervezhető órakeret felhasználásáról az iskola dönt, így például a digitális kultúra oktatását is beemelheti a helyi tantervébe (ehhez a kerettanterv külön digitális kultúra tantárgyi kerettantervet is ajánl).

*** A szakképző iskola 11. évfolyamán a középfok számára készült testnevelés kerettanterv 11-12. évfolyamának tartalmából lehet választani, a rendelkezésre álló óraszámoknak megfelelően. (Ez nem érvényes a három órára tervezett testnevelés és sport kerettantervre, amely már csak három évfolyamra [9–11.] készült.)

Forrás:

https://www.oktatas.hu/kozneveles/kerettantervek/2020_nat/kerettanterv_szakkepzes/kozismereti_kerettanterv_szakkepzes

„Egy határon átnyúló régió, ahol a folyók összekötnek, nem elválasztanak.”

Tantárgy, évfolyam	Kommunikáció – magyar nyelv és irodalom (KOMA) 9-10. évfolyam
Bevezető Kapcsolódó tartalom	<p><i>Ez a tantervi program elsősorban nem ismereteket kínál, hanem a szemléletet alakítja, azt mutatja meg, hogyan érdemes tanulni, hogy lehet továbblépni, fogódzókhoz jutni. Olyan tudást és képességeket fejleszt, amelyek a mai világban elengedhetetlenek. Segít megérteni, hogy tanulni és gondolkodni kell. Hogy a rossz válasz jobb, mintha eleve elutasítjuk a gondolkodást. A program komoly partnernek tekinti, gondolkodásra és tevékenységekre hívja a tanulókat fejlődésük, boldogulásuk érdekében.</i></p> <p><i>A kerettanterv fontos eleme, hogy kapcsolatot teremtsen a tudományos eredmények és az iskolai tanulás, a tudomány és a hétköznapok között. Megmutatja a már sok kudarcot tapasztalt diákoknak, hogy az órai témákkal való foglalkozás örömforsás is lehet, az óra élményeket is adhat. Mindeközben remélhetően kiegészíthetjük és továbbépíthetjük a diákok általános iskolából hozott hiányos tudását, és fejleszthetjük képességeiket. A program szokatlansága ellenére is tartalmaz olyan elemeket, amelyeket az érettségire való felkészülés során is hasznosíthatnak azok, akik tovább akarnak tanulni.</i></p>
Interkulturális neveléshez kapcsolódó témakörök	<p>Minden évfolyamon négy csomópontja van a tananyagoknak: a) kommunikáció, b) nyelvtan, c) szövegértés/szövegalkotás, d) művészeti, irodalmi nevelés és médiaismeret. Törekedni kell arra, hogy a beszéd mellett minden órán sor kerüljön írásra, olvasásra, a helyesírás gyakorlására, irodalmi művekkel, képekkel való találkozásra. Ezek arányát és mélységét azonban az érintettségnek, az érdeklődésnek kell meghatározni.</p> <p>Tematikai egységek</p> <p>9. évfolyam</p> <ul style="list-style-type: none"> • Személyes kommunikáció – Tömegkommunikáció • Vizuális és verbális kommunikáció kapcsolata; Hivatalos kommunikáció • Irodalom – művészetek – média I. Művészeti ágak, műnemek, műfajok • Irodalom – művészetek – média II. • Az irodalom és a vizuális kultúra formanyelve és eszközei <p>10. évfolyam</p> <ul style="list-style-type: none"> • A sikeres kommunikáció – nyelvi és kommunikációs repertoár a gyakorlatban • Nyelv és társadalom – nyelvi rétegek, stílusrétegek • Irodalom – művészetek – média Műalkotások befogadása

Tantárgy, évfolyam	Történelem és állampolgári ismeretek 9-10. évfolyam
Bevezető Kapcsolódó tartalom	<p><i>A Történelem és állampolgári ismeretek (és részben a Természettudomány és földrajz) műveltségterület tartalmait a szakképző iskolákban egyetlen tantárgy, a komplex történelem és állampolgári ismeretek közvetíti. Ez a történelem, az állampolgári ismeretek, az etika és a hon- és népismeret területeinek tartalmait különböző arányban tartalmazza. A történelem és állampolgári ismeretek tantárgy főbb feladatai a Nat-ból következően fogalmazhatóak meg:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – a történelmi múlt megismerése járuljon hozzá a jelen összefüggései, az összetett társadalmi folyamatok megértéséhez; – segítse elő szűkebb és tágabb közösségekhez tartozásuk személyes megélését, felelősségtudatos magatartásukat; – az események feltárása, bemutatása és értelmezése révén fejlessze a tanulók készségeit, kompetenciáit, melynek révén sikeres felnőtté válhatnak; – támogassa a felnőtté váló szakképző iskolai tanulók tudatos közéleti részvételét, az aktív állampolgárrá válásukat, erősítse a demokrácia értékeit gondolkodásukban;

„Egy határon átnyúló régió, ahol a folyók összekötnek, nem elválasztanak.”

	<ul style="list-style-type: none"> – tegye lehetővé a magyar kultúra értékeinek és más kultúrák értékeinek megismerését, az általuk közvetített értékek felismerését és befogadását, különös tekintettel a Kárpát-medencében együtt élő népekre, vallásokra; – a történelmi események tanulmányozása tegye képessé a szakképző iskolai tanulókat a jelenben való eligazodásban, és segítse a jövőre való felkészülésüket; – a szakképző iskolai tanulók életkorához és érdeklődéséhez igazodva a történelmi megismerés során kapjanak képet a múltról, és különösen a közelmúlt világról, a jelent alakító tényezőiről; – személyes élményt alakítson ki a tanulóknál a történelmi szituációkkal kapcsolatban, lehetőséget biztosítson a történelemből fakadó tanulságok levonására; – a történelem problémaközpontú megközelítése biztosítsa az önismereti, a társas kapcsolati kultúra fejlesztését és a pozitív énkép kialakítását a tanulóknál; – a társadalmi, állampolgári és gazdasági ismeretek ismeretkör legfőbb feladata, hogy reflektáljon a diákok társadalmi tapasztalataira.
<p>Interkulturális neveléshez kapcsolódó témakörök</p>	<p>9. évfolyam</p> <ul style="list-style-type: none"> • Európa a világban, Magyarország Európában • Múlt és jelen képekben és szövegekben V. A szélsőségek évtizedei • Múlt és jelen képekben és szövegekben VI. A megosztott világ • Múlt és jelen képekben és szövegekben VII. A magyar társadalom a rendszerváltás után. <p>10. évfolyam</p> <ul style="list-style-type: none"> • Társadalom és intézményei múltban és jelenben – Intézményeink működése • A világkép • A politika világa – a demokratikus politikai berendezkedés

Tantárgy, évfolyam	Osztályközösség-építés (OKÉ) 9-11. évfolyam
<p>Bevezető Kapcsolódó tartalom</p>	<p>A hároméves szakiskolai közismereti program számára készített <i>Osztályközösség-építő (Egyéni és közösségfejlesztési program szakiskolai tanulók számára)</i> címet viselő program célja az, hogy segítsen az iskoláknak (és a pedagógusoknak) abban, hogy elősegítsék és felgyorsítsák a kilencedik évfolyamra beiratkozott, számos iskolából érkező, sok esetben alulszocializált, motiválatlan, ismerethiányokkal küszködő tanulók (osztály)közösségének kialakulását az iskolai előrehaladás és a tanulás sikeressége érdekében. A tananyag elvégzése lehetővé teszi, hogy az osztályfőnök a tanulók sokszor csak formális (az adminisztráció szempontjából ugyan nem nélkülözhető) megismerése helyett magukról a tanulókról és a tanulóktól kaphassanak komplexebb információkat, amelyek elősegíthetik az idő előtti iskolaelhagyás, a tanulási kudarcok magas arányának a csökkenését.</p> <p>A cél alapvetően az, hogy az osztályba járó tanulók idővel valódi közösséget alkossanak, mert ennek a kialakulása/kialakítása nagymértékben hozzájárulhat ahhoz, hogy a tanulók iskolával és tanulókkal kapcsolatos kedvezőtlen attitűdjei megváltozzanak. Az órákon a legfontosabb cél a tanulók minél nagyobb arányú bevonása az osztály munkájába, és ezen belül a tanulói aktivitás erősítése, amely az egyik legfontosabb eszköz lehet a tanulási kudarcok leküzdésében.</p> <p>A program megtervezését az osztályban tanító pedagógusoknak együtt kell elvégezniük. Ez nemcsak azért fontos, mert a hagyományos tantárgyak helyett komplex műveltségterületekben és integrált tantárgyi tartalmakban zajlik a tananyag feldolgozása, hanem azért is, mert ebben tartalmi és szerkezeti szempontból is meghatározó szerepet kell kapnia ennek a programelemnek.</p> <p>A legfontosabb – és ez minden évfolyamra értendő – a tanulói személyiség komplex fejlesztése, amelynek középpontjában az iskola, a tanulás, a közösség elfogadása áll.</p>

„Egy határon átnyúló régió, ahol a folyók összekötnek, nem elválasztanak.”

Interkulturális neveléshez kapcsolódó témakörök	9. évfolyam
	10. évfolyam
	11. évfolyam

- **Én és az iskola**
 - **Család és iskola – fiúk és lányok/nők és férfiak az iskolában és a társadalomban**
 - **A környezetünk, amelyben élünk és az együttélés szabályai**
 - **Projektek**
- **A közösségek belső világa(i)**
 - **„Itthon otthon vagyok!”**
 - **Projektek**
- **Globalizáció – lokalizáció**
 - **A civil társadalom – érdekvédelem**
 - **Kaleidoszkóp**
 - **Projektek**

„Egy határon átnyúló régió, ahol a folyók összekötnek, nem elválasztanak.”

V. Az erkölcsi nevelés bevezetése és alakulása az általános iskolai etika kerettantervek és tankönyvek alapján

Az interkulturális nevelés alapvető célja, hogy a fiatalok önismerete gazdagodjon, tisztában legyenek önmaguk és mások értékeivel, a világ sokszínűségére nyitott és befogadó felnőtté váljanak, akik empátiával közelednek másokhoz, önkritikusak és képesek különböző nézőpontokat, véleményeket átgondolni, saját álláspontot kialakítani. Az interkulturális nevelés egyik legfontosabb közege az iskola, mely, mint másodlagos szocializációs színtér meghatározó minden fiatal személyiségfejlődésében. A pedagógusok a tudásátadáson túl, igazodási pontot is jelentenek a diákok számára, hiszen személyiségük és az általuk képviselt értékek áthatják a tanítás minden mozzanatát, így a közoktatásban az ismeretátadás mellett kiemelkedő szerep jut a nevelésnek, a tudatos felnőtt életre való felkészítésnek is.

A 2012-ben bevezetésre került új Nat 10 műveltségi területet (magyar nyelv és irodalom, idegen nyelv, matematika, ember és társadalom, ember és természet, földünk – környezetünk, művészetek, informatika, életvitel és gyakorlat, testnevelés) határozott meg. Továbbá új, kiemelt fejlesztési területeket és nevelési célokat is deklarált, melyek többek közt az erkölcsi nevelés, a nemzeti azonosságtudat, a hazafias nevelés, a családi életre nevelés, a médiatudatosság, a pénzügyi nevelés, fenntartható fejlődés, illetve az önkéntesség elősegítésének tárgykörébe tartoznak.

A 2012-es Nathoz kapcsolódó felső tagozatos erkölcsstan kerettanterv az alábbiak szerint fogalmazta meg tantárgy alapvető feladatát:... *a gyerekek közösséghez való viszonyának, értékrendjüknek, normarendszerüknek, gondolkodás- és viselkedésmódjuknak a fejlesztése, alakítása. A multidiszciplináris jellegű tantárgy legfontosabb pedagógiai jellemzője ezért az értékek közvetítése, valamint az, hogy társadalmunk közös alapvető normái egyre inkább a tanulók viselkedésének belső szabályozó erőivé váljanak. A tantárgy középpontjában a formálódó gyermeki személyiség áll – testi, szellemi és lelki értelemben. Ez határozza meg a tanulás-tanítás folyamatát, illetve a tartalmának szerkezetét. Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, valamint hazánk Alaptörvénye rögzíti az ember elidegeníthetetlen jogát az élethez és a szabadsághoz, következésképpen az erkölcsstan a személy egyediségét és méltóságát helyezi a középpontba. Erre az alapelvre kell épülnie minden társas kapcsolatnak és közösségi szerveződésnek. Az erkölcsstan magába foglalja az ember minden fontos viszonyulását – önmagához, társaihoz és közösségeihez, környezetéhez és a világhoz –, mert ezek alapozzák meg azt az értékrendet, amelyre az ember döntései során támaszkodhat. Az erkölcsi nevelés fő célja a tanulók erkölcsi érzékének fejlesztése, az európai civilizációban általánosan elfogadott erkölcsi értékek tanulmányozása és ezek alkalmazása a mindennapokban – azzal a szándékkal, hogy mindez segítségükre legyen a megfelelő életvezetés és értékrend kialakításában, az önálló véleményformálásban, erkölcsi problémáik tudatosításában és a felelős döntéshozatalban. Az erkölcsi kérdésekről való gondolkodás során az elemi értékek fokozatosan értékrenddé, többé-kevésbé koherens, folyamatosan formálódó meggyőződéseké állnak össze, amelyek később meghatározó módon befolyásolják a felnőttkori életmódot, életfelfogást és életminőséget.*

2013-tól felmenő rendszerben került bevezetésre az általános iskolai oktatásban az erkölcsstan, illetve a hit- és erkölcsstan tantárgyak oktatása. Az erkölcsstan tanórákat az iskolák tanítói, tanárai tartották és tartják ma is, 60 órás online továbbképzés elvégzését követően. A hit- és erkölcsstan esetében nincs kerettanterv, a tananyag meghatározása a hitoktató feladata. A törvényi előírások értelmében a szülőnek írásban szükséges nyilatkoznia, hogy gyermeke erkölcsstan/etikaoktatásban vagy hit- és erkölcsstanoktatásban kíván-e részt venni. 2016-ban a 20/2012.EMMI rendeletet módosította az 53/2016. (XII. 29.) EMMI rendelet, mely következtében az erkölcsstan tantárgy név etikára cserélődött.

„Egy határon átnyúló régió, ahol a folyók összekötnek, nem elválasztanak.”

A 2020-as Nathoz kapcsolódó felső tagozatos etika kerettanterv hasonlóan előzőhöz, fókuszba helyezi a személyiségfejlődés támogatását, de már nem utal az alapjogok elidegeníthetlenségére és nem említi sem az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát, sem az Alaptörvényt, mint jogforrást, ugyanakkor továbbra is hangsúlyosan jelen van benne a kritikai gondolkodás fejlesztésének szükségessége. A kerettanterv szerint tantárgy alapvető feladata: *...az egyéni és közösségi identitás formálása, stabilizálása, az egyének és a csoportok közti együttműködés megteremtése. Ehhez járulnak hozzá a kulturális hagyományokban gyökerező erkölcsi elvek, a társas szabályok megismertetése, az egyén gondolkodásában formálódó, szocio-emocionális készségek fejlesztése. Az erkölcsi nevelés fő célja a tanuló erkölcsi érzületének és erkölcsi gondolkodásának fejlesztése, a tanuló segítése a társas szabályok, a viselkedésminták azonosításában és saját alakuló értékrendjének tudatosításában.–Az etika tantárgy felkészíti a tanulót az egyéni életvezetésének és társas környezetének erkölcsi szempontból történő mérlegelésére, miközben saját tudását vizsgálja és fejleszti. Eszközei a kérdezés, a rejtett nézetek és a dilemmák feltárása, az érvelés, a meggyőzés, a meggyőződés, a társadalmi normák és a közösségi értékek értelmezése.*

A 2012-es erkölcsstan kerettanterv kitér az interkulturális nevelés alapelvére is: *A saját értékek keresése közben azonban fontos megérteni azt is, hogy az értékek sokfélék és kulturálisan változatosak, s a tanulóknak nyitottá kell válniuk a sajátjukétól eltérő értékrendek befogadására is. A fenti mondat vagy azzal megegyező tartalom a 2020-as kerettantervben már nem szerepel.*

Jelen fejezetben arra keressük a választ, hogy a két kerettanterv témakörei miként viszonyulnak egymáshoz és az azok iránymutatása által fejlesztett 5. osztályos erkölcsstan és etika tankönyvek illeszkednek-e a kerettantervekhez és egymás viszonylatában milyen tartalmi hasonlóságokat és különbségeket mutatnak.

Az alábbi táblázat a két kerettanterv által meghatározott témaköröket összegzi az 5-6. évfolyam vonatkozásában.

Általános iskola 5-6-osztály			
2012. évi erkölcsstan kerettanterv		2020. évi etika kerettanterv	
Tematikai egység	Órakeret	Tematikai egység	Órakeret
Test és lélek	11	Éntudat – Önismeret	10
Kapcsolat, barátság, szeretet	11	Család – Helyem a családban	12
Kortársi csoportok	10	Társas tudatosság és társas kapcsolatok – Helyem a társas-lelkületi közösségekben	12
Társadalmi együttélés	11	A társas együttélés kulturális gyökerei: Nemzet – helyem a társadalomban	10
A technikai fejlődés hatásai	10	A természet rendjének megőrzése, a fenntartható jövő	12
A mindenséget kutató ember	10	Az európai kultúra emberképe, hatása az egyén értékrendjére	12

Mindkét kerettanterv hat nagy tematikai egységet jelöl. A témakörök hasonlóak, de az erkölcsstan nagyobb spektrumot kíván bejárni, míg az etikában nagyobb hangsúllyal szerepelnek az egyéni és közösségi identitás kérdésköreiben való elmélyülésre lehetőséget kínáló tanórák. A 2012-es kerettanterv 63 órában, a 2020-as 68 órában határozta meg az ajánlott órakeretet.

A tartalmi és módszertani összehasonlítást az alábbi két tankönyv vonatkozásában végeztük:

„Egy határon átnyúló régió, ahol a folyók összekötnek, nem elválasztanak.”

- Etika 5. osztály: a 2012-es Nat alapján 2018-ban fejlesztett új generációs tankönyv, melyet az Eszterházy Károly Egyetem Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet készített az Új Széchenyi Terv Társadalmi Megújulás Operatív Program 3.1.2-B/13-2013-0001 számú, „A Nemzeti alaptantervhez illeszkedő tankönyv, taneszköz és Nemzeti Köznevelési Portál fejlesztése” című projektje keretében.¹⁶
- Etika 5. osztály: 2020-as Nat alapján készült 2020-ban, az Oktatási Hivatal fejlesztése által, a Széchenyi 2020 Emberi Erőforrás Fejlesztési Operatív Program EFOP-3.2.2-VEKOP-15-2016-00001. számú, „A köznevelés tartalmi szabályozóinak megfelelő tankönyvek, taneszközök fejlesztése és digitális tartalomfejlesztés” című projektje keretében.¹⁷

A 2020-as etika tankönyv (továbbiakban OH által fejlesztett etika) átdolgozott változata a 2012-es Nat-on alapuló, de kísérleti megújításon átesett, 2018-ban fejlesztett etika tankönyvnek (továbbiakban OFI által fejlesztett etika).

Az átdolgozás főként a tartalomban érhető tetten. Módszertanilag korszerű, innovatív és hasonló alapokon nyugszik mindkét kerettantervi ajánlás. A munkaformák között fontos szerepet tölt be a kooperatív csoportmunka, közös szabályalkotás, az egyéni és csoportos projektfeladatok szervezése, az egész csoportot bevonó beszélgetések. A tankönyvi feladattípusok majdhogynem teljesen megegyeznek: páros és kiscsoportos játékok, regény- és novellarészletek feldolgozása, kreatív feladatok, drámajátékok. AZ OFI által fejlesztett etika tankönyvben még van saját mesekészítő szál, mely végig kíséri a tankönyvet: *Miért mindig csak mások meséit olvassuk, hallgassuk? Ideje, hogy a saját, közösen írt történeteket meséljétek el. A tankönyvben több helyen a meséhez kapcsolódó szövegrészleteket és feladatokat találhattok. Keressétek meg ezeket! Ezek felhasználásával – de saját ötleteiteket is bevonva – kisebb csoportokban vagy közösen írjátok és rajzoljátok tovább a mesét! Év végére elkészülhet a ti illusztrált történetetek. Megjelenhet „könyv alakban” vagy színjáték, film formájában is.* Ez a feladattípus az OH etikába nem került átvételre. A feladatok megtervezésénél és kivitelezésénél a diákok igénybe vehetik a digitális eszközöket is.

Az alábbi táblázat a két tankönyv vonatkozásában összegzi az 5. osztályos kerettantervekhez tartozó kibontott, fejezetenkénti témaköröket.

Általános iskola 5. osztály		
	OFI által fejlesztett etika	OH által fejlesztett etika
I. fejezet	I. EGÉSZSÉGES ÉLET 1. A serdülőkor küszöbén 2. Érezd magad jól! 3. Nehezített pályán 4. A lélek egészsége 5. Vannak-e céljaid? 6. Hol lakik a lelkiismeret?	I. KI VAGYOK ÉN? ISMEREM-E ÖNMAGAM? 1. Életkori szakaszok 2. Jól érzem magam 3. Lelki egészségem 4. Adottságaim, lehetőségeim, korlátaim 5. A lelkiismeretem 6. Céljaim, terveim
II. fejezet	II. SZEMÉLYES KAPCSOLATOK 7. Egyedül nem megy 8. Papa, mama, gyerekek 9. Nálunk az úgy van 10. Két „alkalmas korú” gyerek 11. Barátom, ki ismered engem 12. Akit megszéldítettél	II. CSALÁD – HELYEM A CSALÁDBAN 7. Családba születtem – az otthonom 8. Családi kapcsolataim – rokonság 9. Családi szokásaink, ünnepeink 10. A családi együttlét harmóniája 11. Feladataim otthon

¹⁶ <https://www.tankonyvkatalogus.hu/site/kiadvany/FI-504030501>

¹⁷ <https://www.tankonyvkatalogus.hu/site/kiadvany/OH-ETI05TA>

„Egy határon átnyúló régió, ahol a folyók összekötnek, nem elválasztanak.”

	13. Haragszom rád! 14. Akire érdemes hallgatnom	12. A család külső kapcsolatai, kötődései 13. Akikre érdemes hallgatni 14. Kedvenc állataink
III. fejezet	III. KÖZÖSSÉGBEN 16. Közösségeim 17. „Alma Mater” – az iskola 18. Itt vagyok honn 19. A szabályok 20. Beilleszkedés a közösségbe 21. Együttműködés 22. A konfliktus 23. Más vagy?	III. BARÁTI KAPCSOLATOK – HELYEM A KÖZÖSSÉGEKBEN 15. Közösségeim 16. A barátság 17. Haver vagy jó barát? 18. Baráti társaságaink 19. Iskolánk. 20. Szabályok 21. Beilleszkedés a közösségbe 22. Együttműködés 23. Konfliktusok

Összevetve a két tankönyvet, azt láthatjuk, hogy azonos a témakörök száma és a címek alapján nagy átfedés van a témákban. Minkét tankönyv illeszkedik a kerettanterv által meghatározott témakörökhöz. A két tankönyv fejezet- és témakör címei főként megfogalmazásban térnek el egymástól. Ugyanakkor, amelyben különbözőség tapasztalható az a témakörök közti súlyozás. Az OH tankönyv nagyobb hangsúlyt fektet a családra, míg az OFI tankönyve, a család meghatározó szerepén túl, kiemelt figyelmet fordít a személyes kapcsolatokon belül a barátságoknak, kortárs helyzeteknek.

A következőkben az interkulturális nevelés tekintetében releváns tartalmakat tekintjük át, és 2 nagyobb témakört meghatározva vetjük össze a két tankönyvet.

1. Önismeret: fizikális és mentális egészség, sérülékenység, jövőkép

Ezekben a témakörökben kevés átdolgozás történt a tartalom vonatkozásában, a változtatások főként az altémák sorrendiségében történtek.

Az OH tankönyv 2 leckéjében többetként jelenik sokszínűség és az egyediség, melyet a grafika is jól illusztrál, de a lentebb olvasható felvezetéshez kizárólag az egészségmegőrzéshez kapcsolódó feladat társul, ugyanakkor a szöveg és a grafika lehetőséget kínálhat a pedagógus számára a sokszínűség és az interkulturális témaköreibe való kitekintésre is.

2. Jól érzem magam

Földünk népessége 7,8 milliárd fő, de percről percre növekszik. Belegondoltál-e már abba, hogy mint ahogy nincs két egyforma hópehely vagy falevél, ugyanúgy e hatalmas számú ember között sincs két egyforma? Olyan, mint te, nincs még egy. Egyedi vagy. Még az egyetértő ikrek között is van különbség. És ami egyedi, az értékes. Értékes és fontos vagy a szüleidnek, a testvéreidnek, a barátaidnak, barátnőidnek, mindazoknak, akik nagyon szeretnek téged: figyelnek rád, aggódnak érted, veled szomorkodnak, veled éreznek, képesek áldozatot hozni érted. Milyen csodálatos érzés ezt megtapasztalni! Az, hogy egyedi és megismételhetetlen vagy, felelősséget is jelent számodra! Vigyázz magadra!



1 Gondolkozz!

- ▶ Hogyan tudsz vigyázni magadra? Mi mindenre kell ügyelned, hogy megőrizd az egészségedet?

„Egy határon átnyúló régió, ahol a folyók összekötnek, nem elválasztanak.”

A lelki egészséggel kapcsolatos leckék majdnem azonosak. Nagy hangsúlyt fektetnek az egészségmegőrzésre, az önismeretre és a harmónia kialakításának fontosságára. A szövegek „gyerekbárta” és a feladatok is igazodnak az életkorhoz, de nagyfokú önreflexiós képességet feltételeznek.

Az OFI tankönyvében szerepel egy feladat a bántó szavakhoz kapcsolódóan, amelyet az OH már nem vett át és nem is helyettesített hasonlóval.

Emberi kapcsolataink

Olvasd el a verset! Milyen helyzetek jutnak eszedbe?

- ▶ Mit gondolsz, milyen károkat okozhat a versben leírt magatartás?

A vers utolsó sora:

„...ki takarítja el majd utánatok a veszekedést?”

- ▶ Mit lehet tenni azért, hogy kapcsolataink „tiszták” maradjanak?

Szerintem, ha valaki csúnyán beszél, vagy kiabál a másikkal, vagy meggondolatlanul fecseg és bánt másokat, nem hagyja békén, csak mondja a magáét, mindig ugyanazt, szüntelen, szutykos szavakat fröcsköl a másokra, szidja, kiabál, megátkozza, az szemetel.

Galla Ágnes: Szerintem, ha valaki csúnyán beszél (részlet)

Mindkét tankönyv közel azonos tartalommal foglalkozik a lelkiismerettel, csak a felvezető gyakorlatban térnek el, de a kifuttatás azonos.

OFI tankönyv

6. Hol lakik a lelkiismeret?

Néha úgy érezzük, tudjuk, mit szándékoztunk tenni, és mégsem úgy cselekszünk, ahogy mi magunk is szeretnénk.
Richard Feynman, amerikai fizikus

1. Nézzétek meg a képes történetet, és beszéljétek meg, mi történt! Ki mit tett, és vajon miért? Mit gondolhattak vagy mondhattak a szereplők? Milyen érzéseik keletkeztek? Találjátok ki folytatást a történethez!



2. Milyen okai lehetnek, amikor nem úgy oldottál meg valamit, mint ahogyan korábban jónak vagy helyesnek tartottad? Mi minden befolyásolhatta az adott helyzetben a döntésedet?

Olvasdátok el a *Kincskereső kisködmön* című regény részletét, és az alsó tagozatról ismert történet alapján értelmezzétek a ködmön szerepét a műben!

OH tankönyv


5. A lelkiismeretem

Istenem, teremtőm! mit beszélek én itt?
Zsiványoknak vigyem el átkozott pénzt?
Tán minden darabhoz vérfoltok ragadtak,
S én ilyen kincsekkel legyek boldog, gazdag?
Hozzajok sem nyúlok... azt én nem tehetem,
Nincs elromolva a lelkiismeretem. -
Édes szép Iluskám, csak viseld terhedet,
Bízd a jóistenre árva életedet!
Petőfi Sándor: János vitéz (részlet)

1. Miért nem vitte el Jancsi a zsiványok pénztét?

2. Vitassátok meg, hogy helyesen gondolkodott-e az indián az alábbi történetben!

„Egy indián dohányt kért egy fehér embertől. Az illető belenyúlt a zsebébe, és átnyújtott egy marék dohányt. Másnap ismét jelentkezett az indián, és most ő adott a fehér embernek egy dollárt. A neki ajándékozott dohány között találta.
– Miért nem tartod meg, hiszen nem nagy pénz ez? – kérdezte csodálkozva a fehér ember. – Nem is tudtam róla...
– Itt, a szívemben – felelte az indián – egy jó és egy rossz ember lakik. A jó ember azt mondta: add vissza a pénzt, amit nem neked szántak! A rossz azt javasolta: tartsd meg nyugodtan, hiszen semmiség az egész. Így vitázott bennem a két ember, és hogy a yitának véget vessek, visszahoztam a pénzedet.”
György Attila: Vegyétek és egyétek! Olvasókönyv első áldozatoknak (237. o.)



3. Milyen okai lehetnek, amikor nem úgy oldottál meg valamit, mint ahogyan korábban jónak vagy helyesnek tartottad? Hogyan tetted jóvá?

A lelkiismeret definíciója teljes egészében megegyezik.

„Egy határon átnyúló régió, ahol a folyók összekötnek, nem elválasztanak.”

3 A lelkiismeret olyan, mintha egy belső hang lenne. Megvizsgálja cselekedeteinket, és összehasonlítja azzal, amit mi magunk helyesnek tartunk. Ha olyat teszünk, amit jónak ítélsz, elégedettségérzetet ad cserébe. Ha valamit helytelennek ítélsz, kellemetlen belső vivódás lesz az eredménye.



► Szerinted melyik tárgy jelképezi leginkább a lelkiismeretet? Miért?

AZ OFI *Nehezített pályán* és az OH *Adottságaim, lehetőségeim, korlátaim* alfejezetek nagyrészt a mozgásukban akadályozott és az értelmileg sérültek nehézségeit és kihívásait dolgozzák fel hasonló módszertannal és képi világgal.

2 Beszélgetsetek a képekről!

- Mi a közös a képen látható emberekben?
- Milyen helyzetben látjátok őket?
- Miben más ez a helyzet számukra, mint a ti számotokra?
- Milyen képességeik lehetnek erősebbek, mit tudhatnak jobban, mint ti?



2 Beszélgetsetek a képekről!

- Mi a közös a képen látható emberekben?
- Mi nehezíti a mindennapjaikat?
- Milyen képességeik lehetnek erősebbek, mit tudhatnak jobban, mint ti?



A lecke végén, szerepel egy regény és egy színházi ajánló. Mindkettő kortárs, magyar vonatkozású, fiatalok által megvalósított, így felkeltheti a diákok érdeklődését és segítheti az empátia fejlesztését.

6 Nézz utána, keresd az interneten!

a) Hozleiter Fanny, azaz „Mosolyka” ma hazánkban az egyik legismertebb fogyatékossgal élő író és blogger [internetes napló írója]. Blogbejegyzéseiből *Te döntesz* címmel könyv is megjelent. Ismerd meg, milyen életvidám ember!

b) Hallottál-e már a Baltazár Színházról, amelyben értelmi sérült színészek hoznak létre előadásokat?



Az OFI tankönyvében szerepel egy feladat az autizmus spektrum vonatkozásában, amely az OH tankönyvben már nincs jelen, ugyanakkor fontos volna, hogy az autizmus, az ADHD, az SNI vonatkozásában legyen lehetőség annak tisztázására, hogy miben viselkedésben nyilvánulnak meg ezek a betegségek és hogyan tudnak az egészséges diákok sérülékeny társaiknak segíteni.

„Egy határon átnyúló régió, ahol a folyók összekötnek, nem elválasztanak.”

- 3 Nemcsak a test lehet korlátozott vagy megváltozott teljesítőképességű, hanem a szellem, az értelem is.

Christophernek hívnak. Fel tudom sorolni a Föld összes országát és azok fővárosát. Tudom az összes prímszámot 7057-ig.
Nyolc éve, amikor a sajátos nevelési igényű gyerekek iskolájába kezdtem járni, a nevelő ezt a képet mutatta nekem: 😞, és én tudtam, hogy ez azt jelenti: szomorú.
Aztán ezt mutatta: 😊, és én tudtam, hogy azt jelenti: boldog.
Ezután rajzolt több ilyen képet: 😞 😊 😞 😊, de ezekről már nem tudtam, mit jelentenek. Úgyhogy egy egész lapot telerajzolt nekem ilyen arcokkal, s mindegyik alá odaírta, hogy melyik pontosan mit jelent. A zsebemben őriztem a papírt, és mindig elővettem, amikor nem értettem, amit valaki mondott nekem. De elég nehéz volt eldönteni, hogy az illető arckifejezése melyik rajzra hasonlít legjobban, mert az emberek arca gyorsan változik.

Mark Haddon nyomán

- ▶ Mit gondoltok a szövegben bemutatkozó fiúról?
- ▶ Beszéljétek meg, hogyan lehet segíteni olyan embereknek, akik nem értenek mások arckifejezéséből!



A célokkal, tervekkel foglalkozó leckék nagy átfedésben vannak, azonos a leckék elsőként az egyéni célokat és terveket járják körül, páros munkában, lehetőséget adva az eltérő motivációk és lehetőségek beazonosítására. Az ezt követő feladat is majdnem azonos tartalommal bír, kivéve a bódvalenkei képet, mely a az OH tankönyvben nem már szerepel, ugyanakkor fontos képi anyag volna a romák és az eltérő élethelyzetek vonatkozásában.

- 3 Nem csak önmagunkra vonatkozhatnak a céljaink. Sok ember van, aki olyan célt talál, amellyel másokért tud tenni valamit. Most ilyen példákra olvashatsz.

Nyugdíjasok, akiknek sok szabadidejük van, arra vállalkoztak, hogy alsó tagozatos gyerekeknek segítsenek délutáni tanulásukban. A fejlődés látványos: csak egy kis odafigyelésre volt szükség, és a tanulók sikeresebbek lettek.

Egy budapesti lakótelepen felnőttek, gyerekek fogtak össze, hogy a házak közötti területen kiskertet hozzanak létre, amelyet együtt gondoznak. Szakemberektől tanulhatják a növénytermesztést, a gyerekek pedig megfigyelhetik, hogyan fejlődik a borsó, répa, paradicsom.

Egy környezettudatos, zöld iskola büféjében nem nejlonzacskóban adják a péksüteményt, hanem papírszalvétában. A diákok a szalvétát a papírhulladékos szemetesbe dobják, ezzel is óvják környezetüket.

Egy budapesti lakótelepen felnőttek, gyerekek fogtak össze, hogy a házak közötti területen kiskertet hozzanak létre, amelyet együtt gondoznak. Szakemberektől tanulhatják a növénytermesztést, a gyerekek pedig megfigyelhetik, hogyan fejlődik a borsó, répa, paradicsom.

Bódvalenkén, az ország egyik legszegényebb falujában roma művészek festményekkel díszítik a házak falát. A festmények a cigányok életét, álmait, meséit jelenítik meg. Az alkotásokat közösen készíthetik, az odautazók pedig megcsodálhatják őket.



▲ A legutolsó falfestmény (2014) egy romagyliskosság áldozatainak állít emléket

Bódvalenkén, az ország egyik legszegényebb falujában roma művészek festményekkel díszítik a házak falát. A festmények a cigányok életét, álmait, meséit jelenítik meg. Az alkotásokat közösen készíthetik, az odautazók pedig megcsodálhatják őket.

Az egyik iskola diákönkormányzata környezetvédő öráratokat szervezett a település utcáira, tereire. A hat-nyolc fős csoportok figyelik, hogy elegendő szeméttároló van-e, és az emberek oda helyezik-e a hulladékot. Folyamatos kapcsolatban állnak a közeget-felügyelőkkel, és szükség esetén jelzik a hiányosságokat.

- ▶ Milyen célok jelentek meg a szövegekben? Melyik cél miért lehet fontos?
- ▶ Kik vettek részt a megvalósításban? Milyen hasonló kezdeményezésekről hallottál?

- ▶ Milyen célok jelentek meg a szövegekben? Melyik cél miért lehet fontos?
- ▶ Kik vettek részt a megvalósításban? Milyen hasonló kezdeményezésekről hallottál?

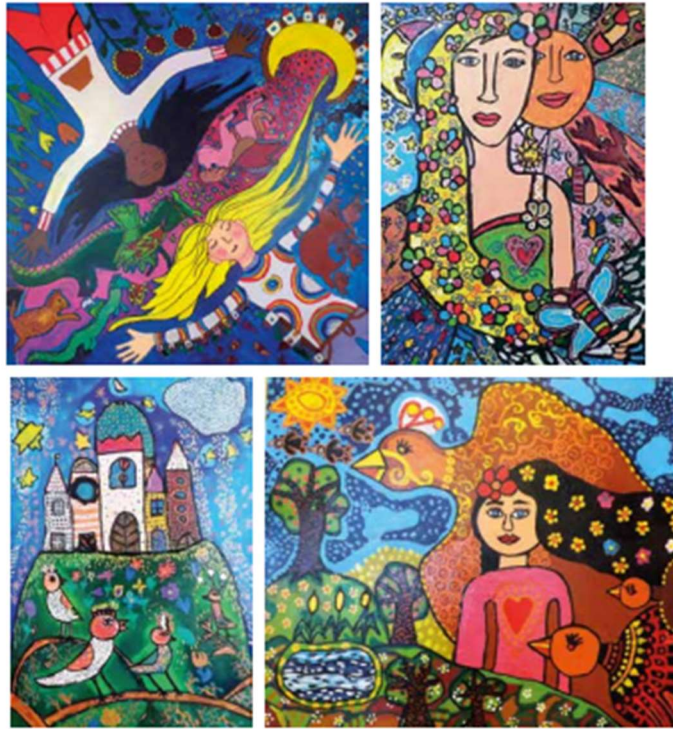
„Egy határon átnyúló régió, ahol a folyók összekötnek, nem elválasztanak.”

Az OFI tankönyve a fejezet zárásaként az Igazgyöngy Alapítvány hátrányos helyzetű diákjai által készített festményeken keresztül enged bepillantást a társadalmi egyenlőtlenségek kérdéskörébe is.

Alkotás, önkifejezés

Belső világunkat, elképzeléseinket, vágyainkat, céljainkat szavakban, képekben vagy akár mozdulatokban fejezhetjük ki.

Ezen az oldalon veled egykorú gyerekek rajzait láthatod.¹ Nézd meg a képeket, és figyelj meg önmagadat, milyen hatást keltenek benned! Majd alaposabban vedd szemügyre a rajzokat, a színeket, figurákat, az elrendezést! Végül gondolkodj el azon, milyen belső képei, gondolatai lehettek az alkotóknak!



1. A rajzokat a berettyóújfalui Igazgyöngy Alapfokú Művészeti Iskola tanulói készítették.

Az 1. fejezet tekintetében mindkét tankönyv jól illeszkedik diákok nyelvezetéhez, életkori sajátosságához, ugyanakkor főként a középosztálybeli léthelyzetet veszi alapul. Az Oh tankönyvben kevésbé hangsúlyos a leszakadó vagy szegregált léthelyzetű fiatalok jelene és jövője.

„Egy határon átnyúló régió, ahol a folyók összekötnek, nem elválasztanak.”

A család fogalmának körüljárása is azonos módon történik. A szófelhő fontos alapértékeket fogalmaz meg, melytől azt közvetíti, hogy az elsődleges szempont a tagok közötti érzelmi kötelék, de egyik tankönyv sem tesz kísérletet konkrét definíció megadására. Egyik tankönyv sem hivatkozik az Alaptörvényre vagy az Emberi Jogok Egyetem Nyilatkozatára.

4. „Mi a család? Nem tudom, de azt remélem, hogy nekem jó családom lesz” – mondta egy fiú, amikor megkérdezték tőle, mit jelent ez a szó...

- ▶ Rajzolj a füzetedbe egy házikót, válassz néhányat az alábbi kifejezések közül, és írd bele azokat, amelyek segítségével meg tudnád fogalmazni, hogy szerinted mi a család! Más kifejezéseket is használhatsz!



- ▶ Fogalmazd meg a füzetedbe, mitől jó egy család! Húzd alá azokat a mondatokat, amelyek a ti családokra is jellemzők! Beszélgetsetek erről otthon a szüleitekkel!

A családi szokások, ünnepek vonatkozásában már nagyobb az átdolgozottság. Míg az OFI tankönyvben a felvezető szövegben, -említés szintjén- szerepel a kereszténység mellett a zsidó vallás, a magyar mellett roma, zsidó, arab nemzetiség és a vegyesházasságok kérdésköre is megjelenik, addig az OH tankönyvben a témakör főként a keresztény kultúrkörre korlátozódik. Továbbá nem tesz említést egyik tankönyv sem arról, hogy Magyarország 13 honos nemzetiséget ismer el és ezen nemzetiségek kultúrája leképeződik a családok hétköznapjaiban is. Ugyanakkor ennek az alfejezetnek is erőssége, hogy épít a gyerekek által hozott saját élményekre, melyek lehetőséget kínálnak a pedagógusok számára az elmélyülésre, a sokszínűség és a kultúrák közti párbeszéd fontosságának hangsúlyozására is.

OFI tankönyv

OH tankönyv

„Egy határon átnyúló régió, ahol a folyók összekötnek, nem elválasztanak.”

4. Családi szokásainkat meghatározhatja az is, milyen valláshoz vagy népcsoport-hoz, nemzetiséghez tartozunk. Mások a vallási ünnepeik a keresztény és a zsidó családoknak, másképpen ünnepelhetik családi eseményeiket a roma és a magyar családok. Azok a családok, amelyekben a szülők különböző nemzetből származnak, mindkét kultúra szokásait megtarthatják.

- ▶ Keressetek hasonlóságokat és különbségeket családi szokásaitokban!
- ▶ Ha van kedved, olvasd el a világhálón Jankovics Marcell *Jelkép-kalendárium*ából a pálmáról, pálmaágról szóló ismertétést! Ha elolvastad, számolj be róla az osztályban, milyen hasonlóságok vannak a zsidók, arabok és keresztények ünnepeiben!



▲ Zsidó ünnepi hagyományörzés: gyertyagyújtás menórával

5. Mire vagy büszke családod múltjából vagy jelenéből? Mondd el ezt egy társadnak, és hallgasd meg az ő beszámolóját! Ezután keressetek egy másik párt! Itt már te mesélj a társad családjáról, ő pedig a tiédéről!

6. Írj egy néhány mondatos fogalmazást, vagy készíts albumot, prezentációt családi szokásaitokról! Térj ki benne ezekre a kérdésekre:

- ▶ Vannak-e mindennapos családi szokásaitok, például az esti lefekvés körül? Hogyan alakultak ezek ki?



▶ Keressetek hasonlóságokat és különbségeket a családi ünnepek körüli szokásaitokban!

Családi ünnepi szokásainkat meghatározhatja az is, milyen valláshoz vagy népcsoport-hoz, nemzetiséghez tartozunk. Gondoljatok csak a karácsonyra vagy a húsvétra! Vannak családok, akik karácsonykor Jézus születését vagy az angyalkát, vannak, akik a fenyő vagy a szeretet ünnepét várják. Húsvét a keresztény közösségeknek a feltámadás ünnepe, mások a himes tojás, a nyuszi vagy a locsolkodás hagyományait őrzik. Azok a családok, amelyekben a szülők különböző nemzetből származnak, mindkét kultúra szokásait megtarthatják.



▲ Karácsonyfa-állítás: európai keresztény hagyomány



A családban a szeretet legnagyobb ünnepe a karácsony. A Bibliából olvashatunk az ünnep eredetéről, Jézus születéséről.

5. Írj egy néhány mondatos fogalmazást vagy készíts albumot, prezentációt családi szokásaitokról! Térj ki benne ezekre a kérdésekre:

- ▶ Vannak-e mindennapos családi szokásaitok, például az esti lefekvés körül? Hogyan alakultak ezek ki?
- ▶ Hogyan ünneplitek a születés- és névnapokat, a karácsonyt, a húsvétot és más éves ünnepeket?
- ▶ Vannak-e nyaralási szokásaitok?



Az OH tankönyv kitér a családon belüli szerepekre és feladatokra is. Nem tipizál, a szófelhő által lehetőséget teremt a közös gondolkodásra is.

2. Ki végzi a felsorolt házimunkákat nálatok? Több családtagot is felsorolhatsz!



Mindkét tankönyv nagy hangsúlyt fektet a választott kapcsolatokra, részletesebben foglalkozik a barátságok és kortárs kapcsolatok jelentőségével, azok ápolásával. Az OFI tankönyv önálló leckét szentel a kortárs konfliktushelyzetek taglalásának és feloldási lehetőségeinek, az OH a fókuszot a harmonikus kapcsolatok jelentőségére helyezi. Ugyanakkor összeségében elmondható, hogy mindkét anyag kiemelt jelentőséget tulajdonít a kölcsönösségnek és a bizalom megőrzésének.

Mindkét tankönyvben, közel azonos cím alatt és tartalommal, önálló alfejezetben került kibontásra a releváns személy fontosságának témaköre. Említés szintjén megjelenik a vérszerinti családon túli kapcsolatok jelentősége, de egyik tananyag sem tér ki arra, hogy vannak olyan élethelyzetek, amikor

„Egy határon átnyúló régió, ahol a folyók összekötnek, nem elválasztanak.”

4. Te milyen csoportokhoz tartozol? Melyikhez kötödsz leginkább?
Miért?



5. Keress példákat csoportjaid közül a következőkre:

- ▶ ide születted,
- ▶ szüleid választották számodra ezt a csoportot,
- ▶ te választottad ezt a csoportot,
- ▶ lehet, hogy később már nem fogsz ide tartozni,
- ▶ a többi csoporttagot mind személyesen ismered,
- ▶ a tagok nem ismerik mind egymást, jelképek, szokások tartják össze őket.



A *Magyar cigány* vagyok című önéletrajzi írásban a főszereplő sokféle közösséghez tartozik egy sokszínű közegben.

Az OH tankönyv kísérletet tesz a közösség témakörében néhány fogalom tisztázására, mely lehetőséget kínál a további közös gondolkodására

2. A *Magyar szinonimaszótár* nagyon sok kifejezést használ a *közösség* szóra. Olvassátok el az alábbi szavak meghatározásait, és közösen próbáljátok megkeresni a különbséget az emberek közti kapcsolatok alapján!

Közösség: az embereknek az együtt élő, illetve szoros társas kapcsolatokat fenntartó csoportja.

Társaság: emberek szervezete, akik közös érdeklődésen alapuló céllal és/vagy ismeretségi alapon gyűltek össze.

Gyülekezet: ugyanazon szellemiségen, értékrendszeren alapuló, családi köteleket összetartó társas lelkiületi szervezet.

Csapat: közös céllal rendelkező csoport, amelynek tagjai jól ismerik a célt, és szoros együttműködésben azon szorgoskodnak, hogy elérjék azt.

Csoport: együvé tartozó személyek összessége.



Összességében mindkét tananyag tekintetében elmondható, hogy a fotók és a grafikák a jelenkori élethelyzeteket ábrázolják, ugyanakkor a legtöbb esetben kizárólag a többségi társadalmat jelenítik meg, mind személyükben, mind élethelyzetükben. Az OFI tankönyve több olyan feladatot tartalmaz, mely lehetőséget kínál társadalmunk sokszínűségéről való közös gondolkodásra, mind társadalmi egyenlőtlenségi, mind nemzetiségi vonatkozásban, ugyanakkor ezek elég esetlegesek, kevésbé a tananyagba ágyazottak. Mindkét tankönyv nagy szabadságot ad a pedagógusnak abban a tekintetben, hogy a gyerekek által behozott saját élményeket és sajátos élethelyzeteket miként dolgozza fel az osztályközösségben.

VI. Roma/cigány reprezentáció a kerettantervekben és a tankönyvekben

A cigányság az egyik legtöbb negatív sztereotípiával megbélyegzett társadalmi csoport Magyarországon. A kerettantervek és tankönyvek roma/cigány reprezentációját több kutatócsoport is vizsgálta az elmúlt néhány évben. A tankönyvelemzések fókuszában egyrészt az aktuális tankönyvek romareprezentáció álltak, másrészt azt vizsgálták, hogy a tankönyvek tartalma segíti-e a roma/cigány identitás kialakulását és a többségi társadalom befogadó attitűdjét, az előítéletek csökkentését.

Terestyéni 2004-ben végzett tankönyvelemző kutatást, az akkori közoktatásban fellelhető történelem és társadalomismeret tananyagokat vizsgálta. Véleménye szerint, a tankönyvekben fellelhető voltak olyan szövegrészek, amelyek arra utaltak, hogy a romák megállíthatatlannak tűnő társadalmi lecsúszása, túlszaporodása veszélyt jelent az egész társadalomra. Ezek a szövegrészek olyan fejezetekben fordultak elő, amelyek „a civilizáció belső arányainak megbomlásáról”, deviáns jelenségekről, kábítószerzészetről, bűnözésről, prostitúcióról, slumosodásról, gettósodásról szóltak. A szövegrészek egyértelműsítették, hogy a romák csoportját sokkal nagyobb mértékben jellemzi a munkanélküliség és a deviáns magatartás, mint a többségi társadalmat, illetve, hogy a romáknak nem érdemes segítséget nyújtani, mert nem képesek ezt a segítséget kamatoztatni, javukra fordítani.¹⁹

2014-ben a MONITOR kritikai platform és nyitott műhely jelentetett meg tanulmányt, Fekete pont 2014 címmel. Terestyéni 2004-es tankönyvelemzésének kutatási kategóriái alapján, 53 tankönyvjegyzéken szereplő könyvet vizsgáltak meg, történelem- és állampolgári ismeretek, az emberismeret- és etika-, valamint a társadalomismeret tantárgyak vonatkozásában. Az általuk vizsgált 53 tankönyvből 30 tartalmazott romákkal kapcsolatos ismereteket közlő szövegrészeket. A vizsgált szövegrészek közül 6 mondható pozitívnak, 7 semlegesnek/tényközlőnek, a maradék 17 pedig negatív színben tüntette fel a cigányságot. A többi 23 könyvben nem találtak semmiféle utalást a cigányságra. A kutatás eredménye szerint, a 2002-es tankönyvekhez képest pozitív elmozdulás volt tapasztalható a szövegek pontosabbak voltak, többször esett szó a romákról, de a leírások még mindig általánosításokat tartalmaztak. A kutatók úgy látták, hogy a megjelenések száma és minősége még mindig nagyon alacsony volt, így a szövegek a romákról alkotott előítéletes gondolkodás leépítésében nem voltak elég hangsúlyosak. A műhely megfogalmazta ugyanakkor azt is, hogy mit várnának el az új kísérleti tankönyvektől: szakmailag korrekt, tényeken alapuló információk bemutatását, a cigány-magyar kultúra kölcsönhatására való rávilágítást, a kettős identitást, a romák sokszínűségének és sikerességének ábrázolását is, a többségi felelősségvállalásra fontosságának hangsúlyozását, a diákok kritikai gondolkodásra és empátiára való ösztönzését, a roma/cigány közösség sokszínűségének értékékként való bemutatását, a kultúrák közti a különbözőségek helyett a kapcsolódások erősítését.²⁰

2015 nyarán az OFI felkérte a Pécsi Tudományegyetem Romológia és Nevelésszociológia Tanszékét az intézet által kiadott tankönyvek elemzésére. A kutatócsoport 258 könyvet vizsgált meg, köztük az OFI-ba beolvadt Apáczai Kiadó és a Nemzedékek Tudása Tankönyvkiadó rendelhető kiadványait és az OFI saját fejlesztésű köteteit is, azokból a tantárgyakból, melyek a roma/cigány téma szempontjából relevánsak találtak (pl. ének-zene, vizuális kultúra, történelem, irodalom stb.)

¹⁹ Terestyéni Tamás: A középiskolai történelem és társadalomismeret tankönyvek romákkal kapcsolatos tartalmi. Beszélő Folyóirat, 2004

²⁰Balázs Anna, Menesi Luca, Horváth Balázs, Varga Krisztina: Fekete pont 2014 A cigányság reprezentációja az általános- és középiskolai tankönyvekben
https://issuu.com/monitornyitottmuhely/docs/monitor_fekete_pont_2014_tank_nyvk

„Egy határon átnyúló régió, ahol a folyók összekötnek, nem elválasztanak.”

A kutatócsoport azt vizsgálta, hogy a NAT és a kerettantervek szabályozóként milyen mennyiségben és tartalomban írják elő a roma/cigány kultúra reprezentációját, illetve mindennek hogyan tesznek eleget a tankönyvek és más tartalomhordozók. A kutatók ezen túl interjúkat készítettek szakértőkkel és oktatáspolitikai szereplőkkel, fókuszcsoportos interjúkat a közoktatásban tanítókkal, jó gyakorlatokat gyűjtöttek, disszeminációról ötleteltek, és szakmai műhelymunkát végeztek roma/cigány szakemberek bevonásával.

Összesen 262 konkrét tartalomhordozó vizsgáltak: 119 tankönyvet, 109 munkafüzetet és 34 gyűjteményt az OFI, az egykori Nemzedékek Tudása és az Apáczai Kiadó kiadványai közül. 16, szakemberekből álló munkacsoport dolgozott a feladatokon.

Az első kérdés ez volt: van-e az adott kiadványban bármi is a cigányságot illetően? Ha nem volt, a kutatók végignézték a kiadványt: van-e olyan tananyagegység benne, ahol pedagógiai relevanciája lehetne a roma/cigány tematikájú kapcsolt tartalomnak, és ennek jelenléte nem volna erőltetett, negatív hatású. A roma/cigány tematikájú tartalmakat részletes, alapos szövegminőségi vizsgálatnak vetették alá, valamint azt figyelték, hogy a szövegrész mennyire sztereotip vagy mennyire készült tankönyvi automatizmussal, pontosan miféle szerepben van jelen, illetve melyek lehetnek a fejlesztési lehetőségek az adott szöveghelyen.

A kutatók úgy találták, hogy a Nat előírásaival szemben mindössze 67 kiadványban van szó a cigányságról, 195 kiadványban (74%) egyáltalán nincs ilyen kapcsolt tartalom, noha ezek közül 141 olyan, ahol beilleszthető vagy kifejezetten fontos volna. A szövegek általában sztereotipikusak, kevés foglalkozik a cigányság történelmével, nyelvével, demográfiai adataival, gyakran funkciótlank, vitathatók vagy pontatlanok, a roma tematika többször negatív kontextusban kerül elő. A könyvek közül sok semmilyen nemzetiséggel nem foglalkozik. Van, ahol maga a kerettanterv sem írja elő.

A szakértői interjúk alanyai hangsúlyozták a cigányság reprezentációját is tudatosan kezelő óvodai nevelés fontosságát, illetve ugyanígy a pedagógusképzését, mivel kötelező jelleggel nem része az alapképzésnek a romológia vagy a nemzetiségi ismeretek.

A fókuszcsoportos interjúk pedagógus alanyai szerint a tankönyvek nagyon kevés segítséget adnak, kevés az ismeretanyag, nem lehet érdemben előre jutni általa. A meglévő tartalom gyakran bizonytalan és pontatlan, illetve tartalmaz olyan kijelentéseket, amelyek kedvezőtlen hatásúak. Általános megfigyelés volt, hogy főként irodalom- és történelemkönyvekben merül fel a cigányság mint téma, pedig fontos lenne, hogy a többi területen is jelen legyen. A kutatók szerint a Nat-ot és a kerettantervet össze kellene hangolni. A tankönyvekben fel kell oldani a fogalmi tisztázatlanságokat. A pedagógusképzést tekintetében pedig minden nemzetiség szempontjából át kell vizsgálni az alapképzés anyagait. Fontos volna az érzékenyítés, hiszen meghatározó, hogy az adott tartalmat hogyan interpretálják majd a pedagógusok. A jó gyakorlatokat a felsőoktatásban is elérhetővé kell tenni. Szükséges a gyakorlóiskolai rendszer felülvizsgálata is, mert ezekben az iskolákban van a legkevesebb cigány/roma tanuló és ha itt gyakorolnak a pedagógusjelöltek, torz képet kapnak a valóságról.²¹

A tankönyvi reprezentációjával kapcsolatosan Orsós Anna és munkatársai a következő tételmondatokat fogalmazták meg:

- Az általános iskola alsó tagozatos olvasókönyveiben jelentős hangsúllyal kell szerepeltetni a cigány, roma népköltészet (népmese, ballada, keserves/lassú dal) alkotásait.
- Az általános iskola ének-zene tankönyveiben hangsúlyosan kell szerepeltetni a cigány, roma népdal-hagyomány alkotásait.
- A középiskolai ének-zene oktatásban jelenjen meg a cigány, roma nép- és műzene széles műfaji repertoárja, a műfajok jellegzetes zenekari összetétele, hangszerei, elismert szerzői és előadói.

²¹ Veszprémi Attila: Közoktatási innovációkról, Pedagógiai Folyóiratok 2015
<https://folyoiratok.oh.gov.hu/uj-pedagogiai-szemle/kozoktatasi-innovaciokrol>

„Egy határon átnyúló régió, ahol a folyók összekötnek, nem elválasztanak.”

- A magyar nyelv oktatásában jelenjen meg a kétnyelvűség kérdésköre a roma/cigány anyanyelvűek (romani, beás) vonatkozásában oly módon, hogy ezzel a cigány nyelvek emancipációjához járuljon hozzá.
- A magyar nyelv oktatásában szerepeljen a cigány nyelvekre vonatkozó folytonos reflexió a nyelvtörténet tematikájában, a nyelvcsaládok tárgyalásakor, az idegen és jövevényszavak tárgyalásakor.
- A magyar irodalom oktatásában a későmodern magyar irodalom tárgyalásakor szerepeljenek cigány, roma írók, költők szövegei.
- A középiskolai irodalomoktatásban jelenjen meg a romák, cigányok literalizációjára vonatkozó reflexió. Ilyen reprezentáció-elemzésre alkalmat kínálnak Vörösmarty Mihály, Petőfi Sándor, Arany János, Móricz Zsigmond, Ady Endre, József Attila, Esterházy Péter művei.
- A vizuális kultúra oktatásában hangsúllyal szerepeljenek a kortárs cigány, roma képzőművészet alkotói és alkotásai.
- A történelem oktatásában és az ehhez kapcsolódó dokumentumokban hangsúlyosan szerepeltetni kell a Kárpát-medencei cigány népesség és a magyar-cigány együttélés történetét.
- Az európai történelem oktatásában és az ehhez kapcsolódó dokumentumokban hangsúlyosan szerepeltetni kell a cigány népesség vándorlásának, európai megjelenésének és a többségi társadalmak - roma csoportok együttélésének történetét.
- A történelem feldolgozásakor ki kell térni az antijudaizmus, antiszemitizmus kialakulásával párhuzamosan a kirekesztő ideológiák cigányokkal kapcsolatos különböző megjelenési formáinak megismertetésére és kritikai elemzésére, valamint a holokauszt (vészorszak) bemutatására.
- A tudományok és a művészetek oktatása keretében szerepeltetni kell a cigány/roma származású magyarok kiemelkedő teljesítményét.
- A földrajz/természetismeret oktatása során a hazai társadalommal, népességgel kapcsolatos anyagok feldolgozásakor ki kell térni a hazai cigány népesség főbb csoportjaira, a társadalmi peremhelyzetre, demográfiai, társadalmi, iskolázottságbeli, munkaerő-piaci helyzetük főbb ismérveire és ezek összefüggésrendszerére, okaira.²²

A fenti kutatással párhuzamosan, **2015-ben az Esélyt a Hátrányos Helyzetű Gyerekeknek Alapítvány (CFCF) – az Európai Roma Jogok Központja** is elindított egy kutatást az OFI új generációs tankönyvei által közvetített romakép vizsgálatára vonatkozóan. Ők 47 tankönyvet, szöveggyűjteményt és munkafüzetet tekintettek át, valamint még a kerettanterveket is. Eredményeiket 2016. januárban mutatták be egy workshop keretében. A kutatás azt vizsgálta, hogy milyenek lennének az ideális tankönyvek, és hogy a jelenlegi tankönyvek romaábrázolása hogyan alakítja az iskolába járó roma és nem roma gyerekek gondolkodását. A javaslatok megfogalmazása során kettős céljuk volt: egyrészt a tananyagok erősítsék a roma tanulók pozitív azonosságtudatát, másrészt - az előítéletek, sztereotípiák lebontása érdekében - minden tanuló kiegyensúlyozott ismereteket kaphasson a romákról.²³

²² Bozsik Viola: Romák/cigányok jelenléte a hazai tankönyvekben Együtt méltósággal/Pedagógiai folyóiratok file:///C:/Users/Hp/Downloads/BozsikV_Rom%C3%A1k%20jelenl%C3%A9te%20a%20hazai%20tank%C3%B6nyvekben.pdf

²³ Binder Mátyás - Pálos Dóra ROMÁK A KERETTANTERVEKBEK ÉS A KÍSÉRLETI TANKÖNYVEKBEK <http://cfcf.hu/sites/default/files/Binder%20P%C3%A1los%20-%20ROMA.TK.KUT.%202016.pdf>

„Egy határon átnyúló régió, ahol a folyók összekötnek, nem elválasztanak.”

A kutatás során a romaábrázolás szempontjából relevánsnak tekinthető kerettanterveket vizsgálták meg, a Nemzeti alaptantervből levezetett 4 indikátor segítségével. Ezek arra épültek fel, hogy a magyarországi nemzetiségekhez tartozókkal kapcsolatos tudástartalmak jelenjenek meg:

1. a tartalmi szabályozás különböző szintjein (Nat, keret- és helyi tantervek),
2. az iskoláztatás minden szakaszában,
3. arányosan,
4. és oly módon, hogy alkalmasak legyenek a nemzetiségi öntudat ápolására.

Kutatási eredményeik:

- Pedagógiai módszertani nézőpontból három problematikus területet találtak. Az első a romák torz, aszimmetrikus megjelenítése a történelem és állampolgári ismeretek kerettantervekben (ötödiktől tizenkettedik évfolyamig): kizárólag a holokauszt, valamint a rendszerváltás utáni időszakban jelennek meg a kötelezően tanítandó anyagok között, de tankönyvek már kiegyensúlyozottabbak voltak. Másik probléma volt, hogy sok roma vonatkozású tartalmat nem sikerült jól integrálni a tankönyv szerkezetébe.
- Szaktudományos nézőpontból három fő problémát azonosítottak: hiányzik a megfelelő (gazdasági-társadalmi) kontextusba helyezés, fontos adatok hiányoznak, illetve téves adatok is szerepelnek a tankönyvekben. Például a nemzetiségi adatokat mutató ábrákból rendre hiányoznak a romák, míg más, náluk kisebb lélekszámú kisebbségek szerepelnek bennük. Adott esetben a folyó szövegben benne van a cigányok számaránya, vagy a vonatkozó becslések, de a látványos, figyelmet orientáló színes ábrákban egyszerűen nem jelennek meg.
- Komplex aspektus volt az interkulturális nézőpont a kutatás során, vagyis annak vizsgálata, hogy a tankönyvi tartalmaknak milyen implicit hatása lehet, illetve alkalmasak-e a roma tanulók pozitív identitásának megerősítésére és az előítéletek lebontására. Ez utóbbinak két iránya lehetséges: a rekatégorizáció (vagyis hogy úgy jelenjenek meg a /cigányokról szóló tartalmak, hogy a mi és ők csoporthatárai átjárhatóvá váljanak, közös kategóriákban legyünk képesek gondolkodni, alakuljon ki egy közös nézőpont, narratíva, esetleg egy közös identitás) és az individualizáció (vagyis a romák ne csak mint csoporttagok jelenjenek meg, hanem egyéni minőségükben is láthatóvá váljanak, látszódjon a heterogenitás). A kutatók szerint a mostani tankönyvfejlesztés nem képes meghaladni az ünnepi multikulturalizmus szintjét, s sokszor nemhogy lebontaná a sztereotípiákat, de sok esetben – paradox módon – az egydimenziós cigányképpel pont hogy megerősítik azokat. Szorgalmazzák, hogy a tananyagok segítsék elő a plurális, többdimenziós romakép megjelenését: ne csak roma kultúráról beszélhessünk, hanem roma kultúráról is. Jelenjen meg lehetőségként a többes identitás, a roma kultúrát ne a nemzeti kultúrától és identitástól elkülönülten mutassák be. Ezek teljesülésével javulhatnának a társadalmi integráció feltételei.²⁴

²⁴ Bogdán Péter: A romák/ cigányok tankönyvi jelenlétét elemző kutatásokról. Napló, 2016
http://real.mtak.hu/38666/1/BOGDAN_PETER_A_ROMAK_CIGANYOK_TANKONYVI_JELENLETET_ELEMZO_KUTATASOKROL_upsz_2016_5_6_teljes.127_136_u.pdf

Felhasznált irodalom

- 10/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról
<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200110.kor>
- Oktatási Hivatal: A 2020-as NAT-hoz illeszkedő tartalmi szabályozók
https://www.oktatas.hu/kozneveles/kerettantervek/2020_nat
- Etika tankönyv 5. osztály
<https://www.tankonyvkatalogus.hu/site/kiadvanyok?SearchForm%5BschoolType%5D=2194&SearchForm%5BschoolYear%5D=2216&SearchForm%5BschoolSubject%5D=2234&SearchForm%5Bauthor%5D=&SearchForm%5BproductId%5D=&SearchForm%5Btitle%5D=&SearchForm%5Bnat%5D=&yt0=>
- Az Európa Tanács chartája a demokratikus állampolgárságra nevelésről és emberi jogi nevelésről
<https://rm.coe.int/1680487827>
- Balázs Anna, Menesi Luca, Horváth Balázs, Varga Krisztina: Fekete pont 2014 A cigányság reprezentációja az általános- és középiskolai tankönyvekben
https://issuu.com/monitornyitottmuhely/docs/monitor_fekete_pont_2014_tank_nyvk
- Binder Mátyás - Pálos Dóra ROMÁK A KERETTANTERVEKBEK ÉS A KÍSÉRLETI TANKÖNYVEKBEK <http://cfcf.hu/sites/default/files/Binder%20P%C3%A1los%20-%20ROMA.TK.KUT.%202016.pdf>
- Bogdán Péter: A romák/ cigányok tankönyvi jelenlétét elemző kutatásokról. Napló, 2016
http://real.mtak.hu/38666/1/BOGDAN_PETER_A_ROMAK_CIGANYOK_TANKONYVI_JELE_NLETET_ELEMZO_KUTATASOKROL_upsz_2016_5_6_teljes.127_136_u.pdf
- Pierre Bourdieu: Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke In: A társadalmi rétegződés komponensei (szerk.: Angelusz Róbert) Budapest: Új Mandátum, Budapest 1999
- Bozsik Viola: Romák/cigányok jelenléte a hazai tankönyvekben Együtt méltósággal/Pedagógiai folyóiratok
file:///C:/Users/Hp/Downloads/BozsikV_Rom%C3%A1k%20jelenl%C3%A9te%20a%20hazai%20tank%C3%B6nyvekben.pdf
- Cs. Czachesz Erzsébet: A multikulturális neveléstől az interkulturális pedagógiáig Iskolakultúra, 2007
http://pedagoguskepzes.elte.hu/images/anyagok/ii3/27_interkulturalis_mutikulturalis_oktatas_alapjai.pdf
- Cserti Csapó Tibor (2015): A cigány csoportok helyzete a modern társadalomban – Szociológiai megközelítések és azok problematikája. In.: Orsós Anna (szerk.): A romológia

„Egy határon átnyúló régió, ahol a folyók összekötnek, nem elválasztanak.”

alapjai. PTE BTK NTI Romológia és Nevelésszociológia Tanszék Wlislocki Henrik Szakkollégium, Pécs.

- Domina Viktor: Nemzetiségek és nemzetiségi törvények Magyarországon Miskolc, 2013
<http://midra.uni-miskolc.hu/document/14475/6778.pdf>
- Forray R. Katalin: A multikulturális/interkulturális nevelésről. Iskolakultúra, 2003
http://real.mtak.hu/60616/1/EPA00011_iskolakultura_2003_06_07_018-026.pdf
- Gulya Nikoletta: Másságsztereotípiák megjelenése a tankönyvekben, Sokszínű neveléstudomány, 2018
file:///C:/Users/Hp/Downloads/GulyaN_Mag%C3%A1nsztereot%C3%ADpi%C3%A1k%20tank%C3%B6nyvekben.pdf
- Interkulturális tanulás T-kit Európa Tanács és Európai Bizottság, 2000
<https://pjp-eu.coe.int/documents/42128013/47261257/content.pdf/eb30ed1e-8c08-4cd0-8e7d-ac01f9aa8619>
- Mészáros György, Bogdán Péter, Cserekllye Erzsébet: Társadalmi sokféleség, interkulturalitás 2012 TÁMOP-5.4.4.-09/2-C-2009-0002
http://real.mtak.hu/32171/1/MESZAROS_GYORGY_BOGDAN_PETER_CSEREKLYE_ERZSEBET_TARSADALMI_SOKFELESEG_INTERKULTURALITAS_u.pdf
- Nemzetiségek jogai– Nemzetiségi önkormányzatok Infojegyzet 2017/17
https://www.parlament.hu/documents/10181/1202209/Infojegyzet_2017_19_nemzetisegi_önkormanyzatok.pdf/19350a97-ecef-4b87-ade5-06811626ba43
- Neteducatio: NAT – Kerettanternv – Helyi tanternv – Tanmenet: Rugalmas tanmenet
<https://neteducatio.hu/nat-kerettanternv-helyi-tanternv-tanmenet-rugalmas-tanmenet/>
- Orsós Anna: Cigány/roma nemzetiségi oktatás Kutatási beszámoló, Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Neveléstudományi Intézet Romológia és Nevelésszociológia Tanszék Wlislocki Henrik Szakkollégium Pécs, 2015
<https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/23809/orsos-anna-cigany-roma-nemzetisegi-oktatas-2015.pdf?sequence=3>
- Orsós Anna: A roma kultúra reprezentációja a tartalomszabályozók, tartalomhordozók körében, valamint ezek fejlesztési lehetőségei Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, 2015
https://ofi.oh.gov.hu/sites/default/files/attachments/Szakpolitikai_aj%C3%A1nl%C3%A1s_honlap.pdf
- Terestyéni Tamás: A középiskolai történelem és társadalomismeret tankönyvek romákkal kapcsolatos tartalmai. Beszélő Folyóirat, 2004
- Trócsányi László, Schanda Balázs: Bevezetés az alkotmányjogba; Az Alaptörvény és Magyarország alkotmányos intézményei HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft, 2014



„Egy határon átnyúló régió, ahol a folyók összekötnék, nem elválasztanak.”

https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_548_Alkotmanyjog/ch03s03.html

- Veszprémi Attila: Közoktatási innovációkról, Pedagógiai Folyóiratok 2015
<https://folyoiratok.oh.gov.hu/uj-pedagogiai-szemle/kozoktatasi-innovaciokrol>